

De theoretische effectiviteit van De Sluis

Een onderzoek naar de theoretische effectiviteit
van de Terugkeervoorziening De Sluis in Tilburg

Nederlands
Jeugd
instituut

© 2010 Nederlands Jeugdinstituut

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enige andere wijze zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

Het Nederlands Jeugdinstituut heeft dit onderzoek uitgevoerd in opdracht van de gemeente Tilburg.

Auteurs

Karin Eijgenraam
Ingrid Ligtermoet
Kris Vermeij

Nederlands Jeugdinstituut

Catharijnesingel 47
Postbus 19221
3501 DE Utrecht
Telefoon (030) 230 63 44
Website www.nji.nl
Infolijn (030) 230 65 64, e-mail info@nji.nl

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
1.1	Inhoudelijk kader van het onderzoek	4
1.2	Vraagstelling.....	5
1.3	Aanpak van het onderzoek	6
1.4	Opbouw van dit rapport	7
2	De theoretische effectiviteit van De Sluis	8
2.1	Wijze van beoordeling	8
2.2	Toets algemeen werkzame factoren	10
2.3	Toets specifiek werkzame factoren	15
2.4	Toets onderliggende theorieën.....	19
2.5	Vergelijking met soortgelijke interventies.....	23
2.6	Conclusies.....	25
3	Doelgroepenanalyse	26
3.1	Werkwijze doelgroepenanalyse.....	26
3.2	Uitkomsten sorteerrondes doelgroepenanalyse.....	27
3.3	Vier doelgroepen	29
3.4	Wat werkt voor de onderscheiden doelgroepen?	34
3.5	Werkt De Sluis bij de vier doelgroepen?.....	37
3.6	Conclusies.....	39
4	Conclusies, discussie en aanbevelingen	40
4.1	Conclusies.....	40
4.2	Aanbevelingen.....	42
	Literatuur	44
	Bijlagen	45
	Het Nederlands Jeugdinstituut	53

1 Inleiding

De gemeente Tilburg (staf veiligheid) heeft het Nederlands Jeugdinstituut gevraagd om de te verwachten effectiviteit van de terugkeervoorziening De Sluis te onderzoeken op basis van een literatuuronderzoek en een onderzoek naar de doelgroep die gebruik maakt van het hulpaanbod van De Sluis.

In dit rapport wordt verslag gedaan van dit onderzoek. In dit hoofdstuk schetsen we eerst het inhoudelijk kader van het onderzoek (§ 1.1), welke onderzoeksvragen zijn geformuleerd (§ 1.2) en hoe we het onderzoek hebben aangepakt (§ 1.3). In § 1.4 tenslotte geven we aan hoe de rest van het rapport is opgebouwd.

1.1 Inhoudelijk kader van het onderzoek

De Sluis is een Tilburgse 24-uurs verblijfsvoorziening voor mannelijke (ex-)gedetineerde jongeren en is in 2007 opgezet door de gemeente Tilburg en het RIBW Midden-Brabant. Aanleiding daarvoor was dat de commissie Veilig Samenleven, die onder leiding van de Tilburgse professor Fijnaut de sociale (on)veiligheid van Tilburg onderzocht, in 2003 constateerde dat het van belang was te komen tot trajecten waarbij de aanpak verder zou gaan dan de ten uitvoerlegging van een taak- of leerstraf en dat voorzieningen zouden worden getroffen in de sfeer van opvoeding, opleiding en huisvesting. In 2005 en 2006 werd het concept van De Sluis verder uitgedacht en in januari 2008 werd De Sluis officieel geopend als terugkeervoorziening. Bij de totstandkoming van De Sluis zijn diverse partijen betrokken geweest¹; het RIBW Midden-Brabant is de uitvoerder van deze voorziening, in opdracht van de Gemeente Tilburg.

De Sluis is bedoeld voor jongens uit Tilburg en omgeving² die op straf- of civielrechtelijke gronden hebben vastgezet in een gesloten residentiële voorziening. Zij worden in De Sluis begeleid naar een volledige terugkeer in de samenleving. Zij worden geholpen bij het vinden van school/werk, omgaan met financiën, vrijetijdsbesteding, contact met familie en vrienden en ze leren om zelfstandig te wonen. Dit alles gebeurt in een portiekflat, waar per appartement twee jongens wonen, in totaal kunnen er 14 jongens (tussen de 16 en 23 jaar) terecht. Het doel van De Sluis is het voorkomen van recidive en het bieden van een toekomstperspectief aan ex- gedetineerde jongeren. Het inhoudelijk kader voor het veiligheidsbeleid van de gemeente is het door het WODC van het Ministerie van Justitie ontwikkelde 'kennisfundament' voor de ondersteuning van gemeenten bij de aanpak van de criminaliteit onder Marokkaans-Nederlandse jongens (Brons, Hilhorst, & Willemsen, 2008). Hierin is de actuele wetenschappelijke kennis voor de aanpak van de jeugdcriminaliteit onder die doelgroep geïnventariseerd en samen gebracht in een model. Dit model geeft inzicht in de werkzame mechanismen bij het voorkomen van criminaliteit en recidive.

¹ Gemeente Tilburg, RIBW, Bureau Jeugdzorg, Raad voor de Kinderbescherming, Novadic-Kentron, Openbaar Ministerie, JJI Den Hey-Acker, Leger des Heils en de Stichting Reclassering Nederland vormen, op directieniveau, de stuurgroep van De Sluis.

² De regio Midden-Brabant, bestaande uit de gemeenten Tilburg, Dongen, Oisterwijk, Waalwijk, Sprang Capelle, Waspik Loon op Zand, Kaatsheuvel, Rijen, Gilze, Hilvarenbeek, Goirle en Riel.

Een van de randvoorwaarden bij de oprichting van De Sluis was dat er na verloop van tijd onderzoek gedaan zou worden naar de gehanteerde methode. Er is een evaluatieonderzoek naar De Sluis uitgevoerd door het onderzoeksbureau IVA (Balogh & Bruinsma, 2009), dat is gelieerd aan de Universiteit van Tilburg. De algemene conclusie van dit onderzoek was dat De Sluis goede stappen heeft gezet in haar ontwikkeling. Het IVA concludeerde dat De Sluis een stevige theoretische basis kent, maar in de methodische uitwerking en de toepassing van deze theorie nog onvoldoende specifiek is toegerust op de doelgroep.

Naar aanleiding van de conclusies van het IVA-rapport heeft de stuurgroep aan het RIBW de opdracht gegeven om de aanbevelingen uit dit rapport nader uit te werken in samenwerking met Avans Hogeschool. Deze doorontwikkelde methodebeschrijving en handleiding voor begeleiders is inmiddels beschikbaar (Heemskerk, 2010a en 2010b).

In het IVA-onderzoek werd de evaluatie vanuit verschillende hoeken belicht, waaronder een toetsing van de methode van De Sluis aan de hand van *What Works* criteria (zoals ze worden gebruikt door de Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie).

Bij het onderhavige onderzoek naar de theoretische effectiviteit van De Sluis heeft het Nederlands Jeugdinstituut het 'kennisfundament' als de *What Works*-criteria als inhoudelijke kaders gebruikt. Daarbij hebben we zoveel mogelijk proberen aan te sluiten bij wat er al getoetst is door het IVA.

1.2 Vraagstelling

De terugkeervoorziening De Sluis wordt dit jaar geëvalueerd. In dit kader heeft de gemeente Tilburg het Nederlands Jeugdinstituut gevraagd om een wetenschappelijke toetsing van de theoretische onderbouwing van de methode van De Sluis. Door middel van een doelgroepenanalyse en een toetsing van de theoretische onderbouwing van de methode, moet een uitspraak worden gedaan over de te verwachten theoretische effectiviteit van de methode van De Sluis. Hiermee kan de noodzaak van voorzetting van de financiering van de Sluis mede worden onderbouwd. De onderliggende vraag hierbij is wat de inhoudelijke toegevoegde waarde is van uitvoering van een methodiek als de Sluis in de oorspronkelijke leefomgeving van de jeugdige. Met andere woorden, heeft het toegevoegde waarde dat de gemeente deze methode aanbiedt, of zou De Sluis evengoed regionaal uitgevoerd kunnen worden, bijvoorbeeld gekoppeld aan een justitiële jeugdinrichting?

Samenvattend staan in dit onderzoek de volgende drie vragen centraal:

1. Is de methode van De Sluis in theorie effectief?
2. Wat zijn kenmerken van de doelgroep van De Sluis en biedt de methode de hulp die volgens wetenschappelijk onderzoek passend is bij de problematiek van de doelgroep?
3. Wat is de toegevoegde waarde van het exclusief aanbieden van deze methode in de gemeente Tilburg?

1.3 Aanpak van het onderzoek

Om bovenstaande vragen te beantwoorden is gekozen voor de volgende werkwijze:

1. Bestuderen van beschikbare materialen over de methode van De Sluis en literatuursearch
2. Doelgroepenanalyse en aanscherping doelgroep
3. Toetsing methode aan resultaten search en doelgroepenanalyse

Naast het verslag doen van het onderzoek en de onderzoeksresultaten over de te verachten theoretische effectiviteit van De Sluis, staan we in dit eindrapport ook stil bij een aantal aanbevelingen voor het verder verhogen van de effectiviteit van de methode.

Bestuderen van beschikbare materialen en literatuursearch

Om de mate waarin de methode van De Sluis theoretische onderbouwd is te kunnen bepalen en een uitspraak te doen over de theoretische effectiviteit, hebben we de methode vergeleken met de beschikbare kennis over 'wat werkt'. Hierbij is gebruik gemaakt van beschikbare informatie over effectieve interventies en specifiek werkzame factoren voor bepaalde doelgroepen. Hiervoor bieden de themadossiers die het Nederlands Jeugdinstituut samenstelt met informatie over wat werkt voor bepaalde doelgroepen en bepaalde hulp/werksoorten informatie (zie <http://www.nji.nl> > Kennis > Dossiers). Deze kennisdossiers worden jaarlijks geactualiseerd. Daarnaast is een aanvullende literatuursearch gedaan om voor de specifieke doelgroep(en) van De Sluis onderbouwingen te vinden over werkzame factoren.

Doelgroepenanalyse en aanscherping doelgroep

Om te kunnen beoordelen of een methode in theorie effectief is, is het ook van belang de doelgroep helder te beschrijven. En indien nodig om deze verder aan te scherpen.

Om de doelgroep van De Sluis nader te kunnen analyseren, is gebruik gemaakt van beschikbare dossiergegevens van de cliënten die in de afgelopen jaren gebruik hebben gemaakt van het aanbod van De Sluis.

De doelgroepenanalyse is uitgevoerd met medewerkers van De Sluis, tijdens twee onderzoeksdagen. Tijdens de eerste onderzoeksdag verzamelden en beschreven medewerkers van De Sluis, onder begeleiding van een medewerker van het NJi, informatie die bruikbaar is om problemen, hulpvragen en gewenste uitkomsten van cliënten in kaart te brengen. Deze informatie classificeerden zij aan de hand van categorieën uit het classificatiesysteem aard en problematiek CAP-J. Daarnaast is kort en bondig de kern van de problematiek en de hulpvraag geformuleerd. Dit alles is weergegeven op een formulier van ca. 1 A4.

Tijdens de tweede onderzoeksdag is op basis van deze ingevulde formulieren een indeling gemaakt in groepen met overeenkomsten in problemen en hulpvragen. Doel hiervan is te kijken of er tendensen zichtbaar zijn in problemen/hulpvraag en of er in de (potentiële) cliëntenpopulatie van De Sluis subgroepen te onderscheiden zijn.

Toetsing methode aan resultaten search en doelgroepenanalyse

Na bestudering van de methode, is deze vervolgens getoetst aan de resultaten van de search en de doelgroepenanalyse. Op basis hiervan kan een conclusie worden geformuleerd over de te verwachten theoretische effectiviteit van de methode en kunnen aanbevelingen worden gedaan voor het

verhogen van de effectiviteit en de kwaliteit van de methode. Hierbij hebben we voortgebouwd op het onderzoek van IVA.

1.4 Opbouw van dit rapport

De theoretische effectiviteit van De Sluis komt aan de orde in hoofdstuk 2. Aan de hand van toetsing op vier niveaus (toets algemene werkzame factoren, toets specifieke werkzame factoren, toets onderliggende theorieën, vergelijking met soortgelijke interventies) wordt de methode onder de loep genomen.

Vervolgens gaan we in hoofdstuk 3 verder met de doelgroepenanalyse, dit hoofdstuk besluiten we met een oordeel over de geschiktheid van de methode voor de cliëntenpopulatie van de Sluis.

Tot slot zetten we in hoofdstuk 4 de conclusies op een rij met betrekking tot de theoretische effectiviteit van De Sluis (voor bepaalde doelgroepen) en wat de meerwaarde is van De Sluis als een exclusief Tilburgs aanbod voor jongeren met een detentieverleden.

2 De theoretische effectiviteit van De Sluis

In dit hoofdstuk beoordelen we de mate van theoretische effectiviteit van de doorontwikkelde methode die wordt toegepast in De Sluis. In § 2.1 beschrijven we eerst hoe we de theoretische effectiviteit hebben beoordeeld. In de daaropvolgende paragrafen wordt de theoretische effectiviteit vanuit vier invalshoeken getoetst: algemeen werkzame factoren (§ 2.2), specifiek werkzame factoren (§ 2.3), onderliggende theorieën (§ 2.4) en een vergelijking met soortgelijke interventies (§ 2.5). Tot slot zetten we in § 2.6 de conclusies van die vier verschillende toetsen op een rij.

2.1 Wijze van beoordeling

In de databank jeugdinterventies van het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) wordt over de theoretische effectiviteit van een interventie het volgende aangegeven:

“Een interventie is in theorie effectief als het op basis van theorie en onderzoek aannemelijk is dat de interventie werkzaam kan zijn, terwijl dat nog niet afdoende is aangetoond.”

Is dit het geval, dan is de interventie in te delen op niveau 2 van de effectladder die door het NJI wordt gebruikt en als volgt wordt omschreven:

“Niveau 2: interventies met theoretische bewijskracht zijn veelbelovend. Het formuleren van een goede interventietheorie (‘program theory’) maakt een interventie in theorie effectief of ‘veelbelovend’. Interventies in de Databank Effectieve Jeugdinterventies³ op deze website voldoen minstens aan dit niveau. Op niveau 2 van de effectladder gaat het om een aannemelijk verhaal dat de interventie kan werken. Als daarbij gerefereerd wordt aan algemeen aanvaarde en met onderzoek ondersteunde theorieën komt de interventie nog sterker te staan.”

Voor de theoretische effectiviteit gaat het dus om een aannemelijk verhaal dat de interventie kan werken, ofwel een goede interventietheorie. In een toelichting elders op de site van de databank wordt aangegeven dat dat verhaal ten minste een analyse van de factoren die bij een probleem of risico een rol spelen moet bevatten en een aanduiding van de werkzame bestanddelen van de interventie. Vragen bij de beoordeling voor de databank in dit kader zijn:

- Zijn er expliciet doelen geformuleerd?
- Bevat de documentatie een definitie van de doelgroep met demografische kenmerken en/of aard van de problematiek?
- Bevat de methode een protocol of handleiding dat de benodigde handelingen (volgorde, duur, frequentie, intensiteit) en materialen aangeeft?
- Is het probleem omschreven?
- Is duidelijk wie het probleem heeft?
- Is een analyse gemaakt van de met het probleem samenhangende oorzakelijke, risico-, instandhoudende, verzachtende of protectieve factoren?

³ Te vinden op: <http://www.nji.nl/eCache/DEF/1/03/055.html>

- Is de verantwoording gebaseerd op een samenhangend betoog (een theorie) over met het probleem samenhangende factoren en de veronderstelde werkzame ingrediënten in de interventie (wordt er méér beschreven dan een algemene verwijzing naar een theorie zoals “De interventie is gebaseerd op de sociale leertheorie”)?
- Sluit de keuze van de doelen van de interventie aan bij de probleemanalyses?
- Wordt aannemelijk gemaakt dat de veronderstelde werkzame factoren in de methode leiden tot het bereiken van de genoemde doelen (blijkt uit onderzoek, theorie en /of praktijk dat de methode de beoogde doelen bij de doelgroep kan bereiken)?

Een behoorlijk pakket aan eisen blijkt uit deze vragen, en zoals bij niveau 2 hierboven al aangegeven, wordt het verhaal vervolgens nog sterker als de onderliggende theorieën algemeen aanvaard en door onderzoek ondersteund worden. Naast voldoen aan deze criteria betekent het behalen van niveau 2 op de effectladder, dat de interventie logischerwijs ook aan niveau 0 en 1 moet voldoen. Op niveau 0 is er sprake van een methodische aanpak door de uitvoerders die nog impliciet is, nog niet duidelijk is beschreven. Op niveau 1 van de effectladder is de aard van de interventie nader omschreven en gespecificeerd. De aandacht gaat vooral uit naar het doel van de interventie, de doelgroep, de aanpak en de randvoorwaarden voor de uitvoering. Door deze explicitering is de werkwijze van de interventie te begrijpen, de kans op effectiviteit enigszins in te schatten en de aanpak gemakkelijker overdraagbaar.

Bovenstaande biedt ontwikkelaars van interventies genoeg aanknopingspunten om toe te werken naar niveau 2 op de effectladder voor jeugdinterventies. Echter, omdat het doel van het onderzoek niet is om de methode van De Sluis naar niveau 2 te tillen, maar om de mate waarin de methode na doorontwikkeling in theorie effectief is te beoordelen, kijken we niet of strikt wordt voldaan aan de ‘databankeisen’. Waar we wel naar kijken, om een uitspraak te kunnen doen over de mate van theoretische effectiviteit van de doorontwikkelde methode, is het volgende:

- Wat is na doorontwikkeling verbeterd op het gebied van algemene *What Works*⁴ factoren? (§ 2.2);
- Welke en hoeveel specifiek werkzame bestanddelen bevat de methode? (§2.3);
- Zijn de onderliggende theorieën die met de doorontwikkeling zijn toegevoegd door onderzoek gestaafd? (§2.4);
- Wat zijn de overeenkomsten met soortgelijke in theorie effectieve interventies? (§2.5).

Dit zal conclusies opleveren (§ 2.6) over de mate van theoretische effectiviteit, waarbij de maatstaf wel uit de databank van het NJi komt zonder daarbij aanbevelingen te doen over volgens strikte criteria toewerken naar niveau 2 in de databank.

Belangrijk om te vermelden is dat de theoretische effectiviteit van De Sluis in een eerder onderzoek door IVA beleidsonderzoek en advies in beginsel al is onderzocht (IVA, 2009). Dat onderzoek betrof de nog niet doorontwikkelde methode en een toets op algemene *What Works* factoren. Ons onderzoek borduurt voort op de conclusies en aanbevelingen van het IVA onderzoek, en tegelijkertijd zullen we de theoretische effectiviteit van de inmiddels doorontwikkelde methode in dit hoofdstuk uitgebreider toetsen dan het in het IVA onderzoek.

⁴ De laatste jaren is er veel onderzoek naar de effectiviteit van interventies gepubliceerd dat wereldwijd onder de verzamelnaam *What Works* bekend is.

2.2 Toets algemeen werkzame factoren

In het voornoemde onderzoek door IVA is de methode van De Sluis al eerder getoetst op de 10 algemene *What Works* factoren, zoals omschreven en gehanteerd door de Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie⁵ (p.11-22). Gekeken is aan welke van deze criteria de methode zoals destijds beschreven al voldeed en op welke punten de uitwerking van de methode van De Sluis beter kon. IVA geeft bij deze verbeterpunten aan: “De *What Works* criteria zijn hierbij gehanteerd als een lijst van aandachtspunten, met als aanname: hoe meer aandacht is gegeven aan de gestelde kwaliteitscriteria, hoe beter het plan/de methodiek en hoe groter de kans op effectiviteit.”

Omdat de methode is verbeterd maar niet fundamenteel is gewijzigd met de doorontwikkeling die mede naar aanleiding van het IVA onderzoek is ingezet, gaan we deze algemene toets niet opnieuw doen. Wat we wel doen is nagaan wat aan de methode is toegevoegd op het gebied van de algemene *What Works* factoren door uit te zoeken wat is gedaan met de aandachts- of verbeterpunten die IVA voorstelde. Doordat ons onderzoek mede is voortgekomen uit de conclusies van IVA, zullen we bij verschillende van deze aandachtspunten vooruit verwijzen naar andere paragrafen en hoofdstukken in dit rapport waar we uitgebreid ingaan op deze onderdelen van ons onderzoek.

Achtereenvolgend zullen we aan de volgende *What Works* factoren aandacht besteden:

- uitwerken van de verwachte effectiviteit;
- nadere bepaling van specifieke doelgroepen;
- bewijzen van de meerwaarde van begeleiding in de eigen stad;
- vastleggen van beoordelingswijze bij selectie van deelnemers;
- uitwerking uitsluitingscriteria en -procedures.

Als laatste aandachtspunt benoemde het IVA-onderzoek het vastleggen van resultaten van ‘werkvloer-evaluatie’. Dit laatste aandachtspunt valt niet te toetsen door bestudering van de nieuwe methodebeschrijving, daarnaast valt dit aandachtspunt dit buiten het kader van onze opdracht. Dit punt hebben we dan ook buiten beschouwing gelaten in dit onderzoek.

Uitwerken van de verwachte effectiviteit

De eerste algemene *What Works* factor betreft de theoretische onderbouwing van een methode: “De gedragsinterventie moet gebaseerd zijn op een expliciet veranderingsmodel waarvan de werking wetenschappelijk is aangetoond”. Feitelijk geeft dit criterium aan dat interventies moeten voldoen aan niveau 2 van de effectladder die in de Databank Jeugdinterventies van het NJi wordt gehanteerd. De algemene conclusie uit het IVA onderzoek was dat de methode een solide basis heeft: “In De Sluis wordt gewerkt met het competentiemodel met toevoeging van elementen van de Individuele Rehabilitatie Benadering in de laatste trainingsfase van de methode. Daarmee heeft De Sluis een solide basis; beide methoden gericht op cognitieve gedragsbeïnvloeding worden al jaren gebruikt in de hulpverlening en hebben hun effectiviteit in de praktijk, en ook in onderzoek bewezen.”. Bestudering van de beschrijving van de doorontwikkelde methode leert ons dat de theoretische onderbouwing en daarmee de basis van de methode inmiddels is uitgebreid met de *desistance focused practice* en een communicatiemodel. Of deze de theoretische effectiviteit van de methode hebben versterkt, hangt af van de vraag of ze algemeen aanvaard zijn en of er onderzoek naar is gedaan; of de werking wetenschappelijk is aangetoond. Hier gaan we in §2.4 nader op in.

⁵ Deze tien criteria voor effectieve interventies zijn een uitwerking van nog algemenere *What Works* beginselen: het risicobeginsel, het behoeftebeginsel en het responsiviteitsbeginsel. Deze drie principes vormen ook de basis voor de aanpak van criminaliteit onder Marokkaans-Nederlandse jongens beschreven in het Kennisfundament hierover (Brons, Hilhorst & Willemsen, 2008) waarop de gemeente Tilburg zich bij de aanpak van criminele jongeren baseert.

Een onderliggende theorie of model moet vervolgens niet alleen algemeen aanvaard en onderzocht zijn. Ideeën over te verwachten werkzaamheid en onderzoeken naar effectiviteit moeten volgens de *What Works* criteria in een methodebeschrijving ook concreet worden aangehaald om een aannemelijk verhaal over de verwachte effectiviteit neer te zetten. IVA verbindt hieraan een verbeterpunt: “In de stukken van De Sluis worden geen evaluaties van de competentiemethodiek, de IRB, of van met De Sluis vergelijkbare intensieve begeleidingstrajecten aangehaald om aannames met betrekking tot de werkzaamheid van De Sluis te staven. Om tot realistische doelen te komen is deze exercitie echter wel van belang”. We stellen vast dat het eerste deel van deze exercitie – aanhalen van onderzoek naar de onderliggende theorieën- met de doorontwikkeling niet heeft plaatsgevonden, ook niet voor de toegevoegde theorieën/modellen. Ook hier gaan we in §2.4 nader op in. Op het tweede deel van de exercitie die IVA voorstelt, de vergelijking van de methode met soortgelijke interventies, richten we ons in §2.5.

Nadere bepaling van specifieke doelgroepen

Een volgend aandachtspunt dat IVA aanstipt in het kader van een goede theoretische onderbouwing is de breedte van de doelgroep. Een goede theoretische onderbouwing betekent namelijk dat duidelijk is uitgewerkt voor wie de interventie is bedoeld. Volgens IVA is de doelgroepafbakening van De Sluis zeer breed. Hierdoor is volgens IVA niet helder vanuit welke verwachtingen men opereert en het maakt begeleiding op maat een flinke klus voor de begeleiders in De Sluis. Daarom stelt IVA voor “nader uit te werken voor welk(e) ‘type(n) jongere(n)’ men verwacht met name succesvol te kunnen zijn (en waarom)”. Daarnaast geeft IVA aan dat het na een afbakening van de specifieke doelgroepen tevens van belang is “om in de methodiek te verankeren hoe er per jongere aandacht wordt geschonken aan het voor hem specifieke delictgedrag en de risicofactoren”. Ons onderzoek heeft zich middels de doelgroepenanalyse ook gericht op dit aandachtspunt. De aanpak en uitkomsten hiervan zijn beschreven in hoofdstuk 3 van dit rapport.

Bewijzen van de meerwaarde van begeleiding in de eigen stad

Een laatste aandachtspunt van IVA in het kader van het eerste *What Works* criterium over de theoretische onderbouwing van een interventie is het bewijs voor de meerwaarde van begeleiding in de eigen stad. Een goede theoretische onderbouwing beschrijft namelijk niet alleen de doelgroep helder, maar ook de doelstelling én waarom de doelstelling wordt bereikt door juist deze combinatie van doelen en methoden voor deze doelgroep. Om de doelen te bereiken worden de jongeren in De Sluis als onderdeel van de methode, zo redeneert IVA, onder meer bewust begeleid in de eigen stad Tilburg. IVA geeft aan dat meerwaarde hiervan niet wordt toegelicht in de methodebeschrijving: “De veronderstelde meerwaarde van het begeleiden van jongeren in de eigen stad (ten aanzien van het bereiken van de gestelde doelen) wordt niet nader toegelicht. Er worden geen onderzoeken of referentieprojecten aangehaald waaruit naar voren komt dat het goed is om soortgelijke gedragsveranderingstrajecten in de eigen woonplaats van jongeren (in plaats van juist daarbuiten) aan te bieden. Aandachtspunt is dan ook de meerwaarde van begeleiding in de eigen stad. In de stukken van De Sluis wordt niet duidelijk gemaakt op basis waarvan men verwacht dat de begeleiding van jongeren juist in de eigen stad van de jongeren effectief zou zijn. Dit is echter een belangrijk onderscheidend kenmerk van de methodiek en dus belangrijk om nader uit te werken c.q. te onderzoeken.”

Met andere woorden: om de methode in theorie effectiever te maken is de vraag of er wetenschappelijk bewijs is voor de meerwaarde van begeleiding van de doelgroep in de eigen stad, en of dit bewijs is opgenomen in de beschrijving van de doorontwikkelde methode. Het antwoord op

deze laatste vraag is nee. Maar het goede nieuws is dat dit bewijs er gewoon is, en dus makkelijk kan worden opgenomen in de methodebeschrijving. In onze literatuursearch naar algemeen werkzame factoren vonden we een artikel over onder meer het werk van de Canadese onderzoekers Gendreau en Ross. Zij zijn degenen die de algemene *What Works* principes hebben ingedeeld in het risicoprincipe, het behoefteprincipe en het responsiviteitsprincipe⁶. De criteria van de erkenningscommissie van Justitie zijn hierop gebaseerd. Een van de factoren die Gendreau en Ross noemen:

“Conducting the intervention in the community as opposed to an institutional setting will increase treatment effectiveness.” (Petersilia, 2004).

In het boek het “Delict als Maatstaf” (Menger & Krechtig 2006) wordt deze werkzame factor onder het kopje “Andere succesfactoren uit *What Works*”, als volgt uitgelegd (p. 39):

“Effectieve programma’s werken in de gemeenschap, zij zijn extramuraal. Zij bieden de gelegenheid te leren in het echte leven, in de realiteit te oefenen en de problemen die daarbij ontstaan op te lossen. Zij bieden steun bij het neutraliseren van ongunstige netwerken en het versterken van aanwezige beschermende mechanismen. Dat betekent niet dat intramurale programma’s geen effect hebben. Het is belangrijk om de detentietijd goed te benutten. Gedetineerden zijn makkelijker te motiveren tot deelname. Dit blijkt duidelijk uit onderzoek in Engeland waar deelname aan een programma voor gedetineerden afwisseling biedt in een saai bestaan. Maar zonder extramuraal vervolg verdwijnen de effecten van een intramuraal programma vaak.”

Recent Amerikaans onderzoek naar effectieve principes van re-entry programma’s voor jongeren (Nellis & Hooks Wayman, 2009) bevestigt nogmaals deze werkzame factor voor de specifieke doelgroep van jongeren die uit detentie komen. Uit onderzoek wordt niet alleen duidelijk dat het effectief is om een interventie in de sociale omgeving te bieden, maar ook dat hulp in de eigen leefomgeving het beste is (p.38):

*“Reentry Services in the Communities where Returning Youth Live
The delivery of reentry services must be strategically placed throughout neighborhoods exhibiting the highest needs to allow ease of access and facilitate productive relationship building for returning youth. Building on natural connections and relationships to local persons through community-based and faith based entities is a common sense best practice. Community-based solutions are beginning to appear as crime is recognized as a community issue. Nonprofit organizations and faith-based organizations are strong providers of youth reentry services, possibly because of their important place in individual communities. “There is compelling evidence to suggest that in many poor communities, faith-based institutions are the strongest, most rooted institutions remaining, and often the only institutions with both substantial community support and respect outside of the community.”. Reentry services should be provided by those who can connect to youth, like community organizers and members of the faith community.*

⁶ Het risicoprincipe houdt in dat de intensiteit van de behandeling moet worden aangepast aan het risico op herhaling van de problemen. Het behoefteprincipe houdt in dat de behandeling gericht moet zijn op te veranderen risicofactoren. Het responsiviteitsprincipe houdt in dat de behandeling moet aansluiten bij de karakteristieken van de cliënt.

Nieuwe Perspectieven bij Terugkeer (NPT), een programma waar we de methode van De Sluis mee zullen vergelijken in §2.5 is overigens eveneens gestoeld op deze door Gendreau en Ross genoemde werkzame factor. In de theoretische handleiding van deze interventie (Vogelvang, 2008) wordt duidelijk dat Gendreau op basis van effectonderzoek naar terugvalpreventie nog een stapje verder gaat door het actief betrekken van significante anderen (“*transitional supports*”) uit de leefomgeving als effectieve factor aan te merken. NPT verwerkt dit werkzame ingrediënt met de volgende aanbeveling: “Train significante anderen, zoals vrienden, ouders, familie, leerkrachten en werkgevers om prosociaal gedrag te bekrachtigen/belonen”.

Bovenstaande lijkt ons voldoende wetenschappelijk bewijs voor de meerwaarde van de begeleiding van de jongeren van De Sluis in de eigen stad Tilburg. Een dergelijk duidelijk wetenschappelijk gevonden bewijs maakt het aanhalen van andere projecten waarin deze werkzame factor ook is verweven zoals IVA voorstelt, naar ons idee overbodig. We raden aan de meerwaarde van begeleiding in de eigen stad in de methodebeschrijving van De Sluis op basis van bovengenoemde onderzoeken te onderbouwen.

Vastleggen van beoordelingswijze bij selectie van deelnemers

Na de theoretische onderbouwing is een tweede punt dat de kans groter maakt dat een interventie effectief is, is een duidelijk omschreven selectieprocedure. Volgens IVA wordt deze niet duidelijk in de versie van de methodebeschrijving die zij heeft bestudeerd: “De screening- en selectieprocedure staat beschreven in hoofdstuk 3 van de methodiekbijlage en gaat in op het traject van aanmelding, screening, selectie en uiteindelijke plaatsing. Nergens wordt duidelijk beschreven hoe de screening en selectie er precies uitziet. Een aanmelding wordt besproken in het Veiligheidshuis, indien geschikt, volgt een intakegesprek waarin wordt gekeken of aan de selectiecriteria wordt voldaan, maar hoe dit gebeurt, wordt niet duidelijk.” De selectiecriteria zijn dus wel duidelijk, maar niet hoe het afwegingsproces ofwel de selectieprocedure loopt. IVA adviseert daarom “om de afwegingen bij het al dan niet selecteren van een jongere vast te leggen in een verslag...met het oog op transparantie en het mogelijk maken van evaluatie van het selectieproces.”

In de beschrijving van de doorontwikkelde methode hebben we gekeken of nu de eis is toegevoegd dat het afwegingsproces bij de selectie nu in een verslag wordt opgenomen.

Deze eis tot vastlegging van het afwegingsproces vonden we niet terug in de nieuwe methodebeschrijving. Het enige dat wordt beschreven, is (p.32):

In het intakegesprek wordt nagegaan of de jongere voldoet aan de primaire selectievoorwaarden en de gestelde criteria: ...Indien blijkt dat de jongere hieraan voldoet en gemotiveerd is om te starten in De Sluis en weet waar hij voor kiest, is hij in principe toelaatbaar.

Wanneer in het intakegesprek geen contra-indicaties naar voren zijn gekomen voor plaatsing, zorgt het intake-team ervoor dat alle relevante gegevens worden doorgestuurd naar de coördinator van De Sluis. De intaker schrijft een verslag van het gesprek en zorgt op basis van het gesprek (en bij plaatsing vanuit detentie, het perspectiefplan van de JJI) dat hulpvraag en leerdoelen helder omschreven staan.”

Hier wordt wel het verslag van de intake genoemd, maar niet specifiek de noodzaak om de afwegingen voor het al dan niet selecteren van de jongere daarin op te nemen. Een toegevoegde paragraaf bij dit stuk over het intakeverslag, gekoppeld aan de bespreking van de gebruikte selectiemethoden (p. 32/33) zou hier naar onze mening al in kunnen voorzien.

De handleiding voor begeleiders start bij fase 1 en niet bij de intake, dus ook hier wordt daar niet over gesproken. Wellicht heeft dit ook te maken met het feit dat De Sluis veel gewicht legt bij een goede toeleiding en dus voorselectie. In de methodebeschrijving wordt daarover op p. 7 het volgende gesteld:

“Veel aandacht wordt besteed aan een passende toeleiding van de jongeren richting De Sluis, middels bekendmaking van de mogelijkheden en grenzen van het traject bij de toeleverende instellingen, de uitwisseling in het Zorg- en Veiligheidshuis (voorheen ‘Veiligheidshuis’ genoemd) en de daaruit voortkomende voorselectie. Dit is een essentieel onderdeel van het Sluistraject.”

Als deze aandacht voor voorselectie tot resultaat heeft dat het meestal zeer duidelijk is dat de jongere aan de criteria voldoet, dan is een afwegingsproces minder ingewikkeld en nodig dan wanneer dat bij de intake nog onduidelijk is.

Uit de doelgroepenanalyse in hoofdstuk 3 van dit rapport zal nogmaals blijken hoe belangrijk het desondanks is dit afwegingsproces en de noodzaak van het doen van verslag daarvan mee te nemen in de methodebeschrijving; immers als de doelgroep wordt ingeperkt dan heeft dit in de eerste plaats invloed op de selectie van de jongeren en de afwegingen om ze al dan niet toe te laten. Tegelijkertijd zal de doelgroepafbakening die in hoofdstuk 3 wordt besproken het afwegingsproces makkelijker kunnen maken: hoe duidelijker de doelgroep, hoe beter de selectie kan worden gemaakt.

Uitwerking uitsluitingscriteria en -procedures

In het kader van het *What Works* criterium over de selectieprocedure stelt IVA ook vast dat de uitwerking van wat moet gebeuren als het begeleidingstraject van een jongere niet naar wens verloopt, beperkt is. Het is volgens IVA wel van belang hierin duidelijke stappen vast te leggen omdat “een begeleider juist in zo’n situatie op de proef wordt gesteld en consistent handelen de geloofwaardigheid en effectiviteit van de aanpak versterkt.”

Ook in de doorontwikkelde methode zijn de uitsluitingscriteria summier beschreven (p. 10):

- *de jongere voldoet niet aan een of meer indicaties;*
- *een niet onder controle zijnde drugs/alcoholverslaving;*
- *er is sprake van acute psychiatrie, of van psychiatrie in engere zin;*
- *een IQ lager dan 75;*
- *de aanwezigheid van onhanteerbare problemen in de agressieregulatie;*
- *een eerder gepleegd zedendelict.*

IVA beoordeelde de uitsluitingsprocedure als volgt: “De beschrijving van de uitsluitingscriteria en –procedures staan slechts beknopt beschreven...De uitwerking van wat er dient te gebeuren als het begeleidingstraject van een jongere niet naar wens verloopt is summier. Omdat een begeleider juist in zo’n situatie op de proef wordt gesteld en consistent handelen de geloofwaardigheid en effectiviteit van de aanpak versterkt is het van belang duidelijke stappen hierin vast te leggen.”. In de doorontwikkelde handleiding wordt het volgende over de uitsluitingsprocedure gezegd (p. 40-41):

“Wanneer blijkt dat op een of meer van bovenstaande vragen geen positief antwoord gegeven kan worden, wat gezien deze doelgroep met bijkomende stressoren en psychopathologie zeer wel mogelijk is, kan de jongere niet doorstromen naar de fase van verzelfstandiging. Het bestaande begeleidingsplan wordt dan bijgesteld. Indien nodig wordt door alle partijen gekeken naar andere meer passende mogelijkheden voor de jongere. Te denken valt bijvoorbeeld aan:

- *Aanmelding voor opname/behandeling in bijv. een GGZ instelling*
- *Traject met als doel terugkeer naar ouders*
- *Aanmelding voor de wachtlijst van een andere groep:*
 - *semi-HAT/HAT binnen de RIBW Midden-Brabant, jongerengroep;*
 - *semi- HAT Reeshof voor verdere training;*
 - *een langdurige zorggroep;*
 - *dubbele Diagnose afdeling;*
 - *andere mogelijkheden binnen RIBW Midden-Brabant.*
- *Traject met als doel terugkeer naar ouders”*

Al met al blijft de huidige beschrijving van de uitsluitingscriteria en de uitsluitingsprocedure naar onze mening summier. Hoofdstuk 3 biedt aanknopingspunten om deze beter te beschrijven, omdat hier de doelgroep en daarmee de selectiecriteria worden aangescherpt.

2.3 Toets specifiek werkzame factoren

Aansluitend op de algemene *What Works* factoren zijn we in de literatuur op zoek gegaan naar werkzame ingrediënten voor specifiek de aanpak van jeugddelinquentie en het voorkomen van terugval bij deze doelgroep. In het Dossier Delinquentie op www.nji.nl zijn deze ingrediënten afkomstig uit veel verschillende onderzoeken en literatuurbronnen samengevat. Hieronder noemen we de werkzame factoren die naar onze mening in de methode van De Sluis zijn verwerkt. Andere specifiek werkzame factoren genoemd in dit dossier laten we buiten beschouwing omdat ze gelden voor andere doelgroepen (bijvoorbeeld jongere kinderen en hun ouders) of duidelijk niet zijn verwerkt in de methode.

In het dossier wordt voor werkzame factoren in de eerste plaats verwezen naar het Dossier Gedragsstoornissen omdat deze vaak voorkomen in combinatie met delinquent gedrag. Werkzame factoren in de aanpak van deze combinatie van problemen die ook in de methode van De Sluis zijn verweven, zijn:

- inzet van cognitieve gedragstherapie;
- een relatief hogere intensiteit;
- theoretische en praktische scholing, gericht op het verkrijgen en behouden van werk;
- individuele begeleiding, individuele aandacht en ondersteuning;
- nazorg en begeleiding na vertrek als integraal onderdeel van de behandeling;
- kleine leefgroepen en sterk gestructureerde aanpak om te voorkomen dat jongens probleemgedrag van elkaar overnemen;
- contact met sociaal vaardige kinderen, jongeren en volwassenen;

We zijn voor al deze factoren nagegaan in hoeverre ze zijn opgenomen in de methode van De Sluis.

Inzet van cognitieve gedragstherapie

De inzet van cognitieve gedragstherapie voor delinquente jongeren zou zich, volgens het dossier om werkzaam te zijn, specifiek moeten richten op het verminderen van denkfouten en het leren beheersen van boosheid en woede. De aanpak van De Sluis is vanuit het sociaal competentiemodel (zie ook § 2.4) bij uitstek een cognitieve gedragsaanpak gericht op het leren van praktische, sociale en probleemoplossende vaardigheden. De methode van De Sluis bevat hiermee een element van cognitieve gedragstherapie. Of deze zich specifiek richt op het verminderen van denkfouten en het

leren beheersen van woede zal afhangen van de individuele problematiek van een cliënt. Specifiek over cognitieve therapie voor het verminderen van denkfouten wordt in de beschrijving niet gesproken. In de handleiding voor begeleiders wordt in het kader van denkfouten wel aandacht geschonken aan disfunctionele kernovertuigingen die kunnen leiden tot een denkpatroon dat crimineel gedrag goedpraat. Begeleiders zouden dit aan moeten pakken door gericht te zijn “op verandering van de denkpatronen in de richting van een toename van adequate automatische gedachten en gevoelens, en vooral van meer positief gerichte kernovertuigingen”. In het IVA rapport wordt over de aanpak van De Sluis met betrekking tot het leren beheersen van woede gezegd: “De taken die getraind worden hangen wel samen met het delictgedrag. Uit de interviews is gebleken dat als iemand zich schuldig heeft gemaakt aan mishandeling, agressieregulatie meer aandacht krijgt dan budgetbeheer”. Onder meer op basis hiervan trok IVA al de conclusie dat de interventie insteekt “op een in veel studies effectief gebleken cognitieve gedragsaanpak”. Wij concluderen hetzelfde en stellen daarbij vast dat daarbij indien nodig en ook aandacht is voor het verminderen van denkfouten en het leren beheersen van woede.

Een relatief hogere intensiteit

Hiermee wordt bedoeld dat een hogere intensiteit en duur van de behandeling (of begeleiding) beter is dan een lagere intensiteit, ook al is nog niet bewezen wat de beste exacte duur van trainingen is. In De Sluis is feitelijk sprake van dagelijkse training door dagelijkse individuele begeleiding. De jongeren wonen in een flat waar de begeleider in een kantoor in hetzelfde portiek aanwezig is. Het gaat hier dan ook om een veel hogere intensiteit van begeleiding dan bijvoorbeeld 20 losse trainingsbijeenkomsten op locatie en daarmee een duidelijk verwerkt werkzaam ingrediënt in deze methode.

Vervolgens worden in het Dossier Gedragsstoornissen ook specifieke werkzame factoren genoemd voor de aanpak van een combinatie van gedragsstoornissen en delinquentie in een residentiële instelling. Opvallend is dat De Sluis aan vijf van de zeven werkzame factoren op dit gebied voldoet:

Theoretische en praktische scholing, gericht op het verkrijgen en behouden van werk

De Sluis heeft als belangrijk doel de maatschappelijke aansluiting van de jongeren ofwel “een verantwoord en zinvol functioneren in de samenleving”. Bij afsluiting van het traject moet de jongere daartoe “voldoende individueel en sociaal kapitaal” kapitaal hebben opgebouwd, o.a. door opleiding en werk te hebben. Scholing en het verkrijgen en behouden van werk vormen dus een belangrijk doel van De Sluis. Sterker nog, het is niet alleen een doel maar ook een selectie criterium: om toegelaten te worden tot De Sluis dienen de jongeren over een dagstructuur in de vorm van onderwijs, werk of dagbesteding te beschikken. In de handleiding voor begeleiders wordt daaraan toegevoegd dat indien dit niet het geval is, hier veel werk van moet worden gemaakt door de begeleiding: “Je biedt de jongere ondersteuning bij het vinden en vasthouden van een opleiding, een stageplaats, betaald werk... Je helpt bij het zoeken van oplossingen bij eventuele problemen in werk, opleiding e.a. en probeert zo nodig nieuwe kansen te creëren.”

Onderdeel van de methode is kortom om de jongere te helpen bij het vinden van een opleiding en bij het vinden en behouden van werk. Ook wordt duidelijk gesteld dat de jongeren zelf moet leren werk te behouden door ze de competenties bij te brengen die daarvoor nodig zijn. Hoewel De Sluis zelf geen scholing biedt, ondersteunt zij wel waar nodig intensief bij het vinden van een opleiding en werk. Welke scholingen mogelijk zijn is niet onderzocht voor dit rapport en is niet beschreven in de

methode. In theorie is steun bij deze effectieve factor in ieder geval een belangrijk onderdeel van de methode.

Individuele begeleiding, individuele aandacht en ondersteuning

Uit de gehele methodebeschrijving en handleiding voor begeleiders van De Sluis blijkt dat individuele begeleiding, aandacht en ondersteuning centraal staat in de werkwijze van De Sluis en hiermee een essentieel werkzaam bestanddeel is van de methode. Enkele citaten uit de beschrijving die dit bevestigen zijn:

“Er is sprake van een besloten woonomgeving, waarbij voor elke jongere 24 uur per dag begeleiding beschikbaar is. Overdag is het begeleidingsteam aanwezig van 8.00 uur ‘s ochtends tot 23.00 uur ‘s avonds en ‘s nachts is er een slaapwacht.”

“Elke jongere heeft een vaste persoonlijk begeleider die optreedt als bondgenoot, trainer, coach of pleitbezorger, al naar gelang de fase, het leerdoel en de perspectieven van de jongere. Hiermee vormt de begeleiding (tijdelijk) een vorm van sociaal kapitaal voor de jongere. De begeleiding is er ook voor steun na vertrek uit De Sluis.”

Met de individuele rehabilitatiebenadering als meer uitgewerkte onderliggende theorie in de doorontwikkelde methode (zie ook §2.4) blijkt deze werkzame factor nog een extra impuls te hebben gekregen:

“De basis voor de begeleiding vanuit de rehabilitatiegedachte - in feite voor elk begeleidingsproces - wordt gevormd door de zogenaamde ‘presentie’: de aandachtige en toegewijde betrokkenheid op de ander, ‘er zijn’, vanuit de basisvraag: wat kan ik voor je betekenen (Baart, 2001).”

Nazorg en begeleiding na vertrek als integraal onderdeel van de begeleiding

De Sluis is een vorm van nazorg na detentie op zichzelf en bevat tegelijkertijd een duidelijke nazorg fase (fase 4) waarin de jongere begeleid wordt in de overstap naar de samenleving. Deze fase is volgens De Sluis een belangrijk aandachtspunt omdat een overgangsfase naar meer zelfstandig wonen het risico op recidive sterk kan verhogen, want “het beschermende kader van De Sluis is weggevallen, het oude leven is nog niet zo ver weg, de nieuwe identiteit is nog fragiel.”

De nazorgfase wordt in de handleiding voor begeleiders als volgt omschreven:

“De nazorgfase kan meer of minder intensief zijn voor de begeleiding. Als de jongere binnen de RIBW of bij een andere instelling gaat wonen, wordt de begeleiding overgedragen. Als hij zelfstandig gaat wonen, wordt de begeleiding nog een bepaalde periode gecontinueerd. Het is ook mogelijk dat de jongere met het opgebouwde individueel en sociaal kapitaal en de nieuw verworven identiteit zelfstandig verder kan; dan is ondersteuning van De Sluis na vertrek niet meer nodig. De persoonlijk begeleider regelt het vertrek en de nazorg. Waar nodig, bij overdracht naar een andere instelling, wordt een plan opgesteld met daarin duidelijk afspraken, doelen en overdrachtstaken. Een aandachtspunt voor de begeleiding is, naast de formele kant, het zorg dragen voor een ‘warme overdracht’ van de jongere naar zijn nieuwe omgeving. De persoonlijk begeleider is ook verantwoordelijk voor eventuele ambulante begeleiding. De jongere woont dan wel zelfstandig of via een woonconvenant van Wonen in Zicht, maar afgesproken is dat nog minimaal een jaar ambulante begeleiding wordt gegeven.”

Hiermee is duidelijk dat het bieden nazorg en begeleiding na vertrek een integraal onderdeel is van de begeleiding van De Sluis.

Overigens tracht De Sluis op zichzelf – omdat het om nadetentie gaat- ook integraal onderdeel te zijn van de begeleiding die voorafging aan de interventie, zo blijkt uit de volgende passage uit de methodebeschrijving:

“Om tijdwinst te behalen en de kwaliteit van het traject richting dagbesteding voor de jongere te optimaliseren, is het streven om hiermee al te starten in het voortraject, bijvoorbeeld in de justitiële jeugdinrichting (JJI). De overgang van detentie naar de samenleving krijgt op deze manier een succesvol en duurzaam karakter en de kans om terug te vallen in crimineel gedrag wordt tot een minimum beperkt. Daarom besteedt De Sluis veel aandacht aan ketensamenwerking en doorgaande begeleiding, ook wel ‘doorzorg’ genoemd (Tombs, 2004).”

Op deze manier is deze werkzame factor in feite ‘dubbel ingebakken’ in de interventie.

Kleine leefgroepen en sterk gestructureerde aanpak om te voorkomen dat jongens probleemgedrag van elkaar overnemen

Wat betreft deze specifiek werkzame factor gaat De Sluis nog een stap verder: er wordt niet alleen een beperkte hoeveelheid jongeren in de flat geplaatst, het is daarnaast ook de bedoeling dat zij niet als leefgroep functioneren, juist om te voorkomen dat de jongens elkaar beïnvloeden:

“Hoewel jongeren samen een appartement delen in De Sluis, heeft het verblijf zo veel mogelijk het karakter van zelfstandige kamerbewoning. De jongeren worden geacht zich te richten op hun eigen ontwikkelingsproces en zich niet bezig te houden met de andere bewoners. Het organiseren van groepsactiviteiten heeft dan ook geen (of enkel incidentele) aandacht: de focus ligt op het individuele traject.”

In deze constructie wordt de kans verkleind dat jongeren probleemgedrag van elkaar overnemen, zo is de achterliggende gedachte. Hiermee is dit werkzame ingrediënt verweven in de methode.

Contact met sociaal vaardige kinderen, jongeren en volwassenen

Ook dit is een werkzame factor die impliciet in de methode is verwerkt, ten eerste doordat de interventie extramuraal plaatsvindt in de eigen stad waardoor de jongeren naar ons idee sociaal vaardige jongeren en volwassenen makkelijker kunnen vinden dan in een instelling of op een voor hen onbekende plek. Het belang van contact met sociaal vaardige personen wordt in de methodebeschrijving als volgt geformuleerd:

“Bronfenbrenner, grondlegger van de zogenaamde ‘ecologische systeemtheorie’, stelt dat ontwikkeling bij uitstek ontstaat in de uitwisseling tussen het individu en de omgeving en dat de kwaliteit van de interacties met belangrijke anderen bepalend is voor verandering (in: Vogelvang, 2009). Maruna & Toch (2003) benadrukken het belang van het sociale netwerk/sociale steunpunten rondom de ex-delinquent bij het opbouwen van een nieuwe, prosociale identiteit. Juist daarom is, als derde invalshoek, aandacht voor de sociale omgeving van de jongere noodzakelijk. Het gaat hierbij enerzijds om het vormgeven aan een steunend sociaal netwerk in de privésfeer en anderzijds om

maatschappelijke aansluiting, participatie en inclusie, oftewel het opbouwen van sociaal kapitaal.”

De nadruk ligt op het feit dat de jongeren zelf sociale vaardigheden moeten aanleren, maar de impliciete veronderstelling is dat zij dit kunnen leren van pro sociale, ondersteunende anderen in hun nieuw op te bouwen of te versterken netwerk. Voor begeleiders is in de handleiding een aparte bijlage opgenomen met concrete stappen voor het opbouwen en versterken van het sociale netwerk van en met de jongere. Daarin wordt bijvoorbeeld ook gewezen op de mogelijkheid van meedoen aan een maatjesproject en van eigen-kracht conferenties. Hiermee concluderen we dat contact met sociaal vaardige jongeren en volwassenen een belangrijk werkzaam onderdeel is van de methode.

Gerichtheid op het aanleren van vaardigheden

Tot slot wordt in het Dossier Delinquentie van het Nederlands Jeugdinstituut verwezen naar een artikel van Boendermaker en Ince (2008). Dit artikel gaat specifiek in op werkzame factoren bij de preventie en behandeling van delinquent gedrag bij jongeren. Hierin vonden we in aansluiting op de werkzame factor over de inzet van cognitieve gedragstherapie nog een laatste werkzaam ingrediënt dat ook in de methodiek van De Sluis is verwerkt, namelijk gerichtheid op het aanleren van vaardigheden. In het bovengenoemde artikel wordt deze werkzame factor als volgt uitgelegd:

“Uit studies komen goede resultaten naar voren bij interventies die jongeren sociale en probleemoplossende vaardigheden aanleren en irrationele cognities – vaststaande ideeën of overtuigingen – veranderen. Ze behalen veel betere resultaten dan psychotherapie die gericht is op het verwerven van inzicht, afschrikkingprogramma’s zoals het bezoeken van gevangenen, en maatregelen als de verlaging van de caseload van begeleiders van proefverlof (Lipsey en Wilson, 1998).”

Met de inzet van het sociaal competentiemodel wordt intensief gewerkt aan sociale en probleemoplossende vaardigheden, zo wordt duidelijk uit de methodebeschrijving en handleiding voor begeleiders. Aannemelijk is dat in de intensieve individuele begeleiding ook irrationele cognities worden besproken en aangepakt (zie ook tekst over denkfouten bij ‘De inzet van cognitieve therapie’ hierboven). In het algemeen kunnen we vaststellen dat de methode sterk gericht is op vaardigheden en daarmee deze effectieve factor met succes heeft verwerkt.

2.4 Toets onderliggende theorieën

Een van de algemene *What Works* criteria is dat er methoden worden toegepast die aantoonbaar effectief of veelbelovend zijn. Zoals al aangegeven in §2.2 stelde IVA in het kader van dit criterium als aandachtspunt het uitwerken van de verwachte effectiviteit in de methodebeschrijving voor. Deze uitwerking komt er op neer aan te geven op grond van welke wetenschappelijke literatuur verwacht mag worden dat deze aanpak effectief zal zijn. In §2.2 stelden we ook al vast dat dit in de nieuwe beschrijving van de doorontwikkelde versie niet is gebeurd. Dat geldt voor alle theorieën en modellen die de basis vormen voor de methode:

- Het sociaal competentie model
- De individuele rehabilitatiebenadering
- *Desistance focused practice* (toegevoegd bij doorontwikkeling)
- Communicatiemodel (toegevoegd bij doorontwikkeling)

Dit wil niet zeggen dat de onderliggende theorieën niet door onderzoek zijn gestaafd. Daar gaan we hieronder per theorie/model nader op in.

Sociaal competentiemodel

IVA stelde met betrekking tot het sociaal competentiemodel vooraf aan de doorontwikkeling al vast: “In de nu beschikbare methodiekbeschrijving worden geen verwijzingen naar wetenschappelijke literatuur opgevoerd om duidelijk te maken dat de aanpak effectief zal zijn. Onderzoek naar de effectiviteit van het competentiemodel heeft echter aangetoond dat het werken met dit model effect heeft op de sociale vaardigheden, de psychosociale vaardigheden van de jongere en diens gezin en op recidive (Bartels, 1986; Slot, 1988).” Op basis hiervan concludeerde IVA dan ook dat de methode een stevige basis had. Het enige wat nog te doen stond was dit onderzoek aan te halen in de theoretische onderbouwing van de methode.

De individuele rehabilitatiebenadering

IVA concludeert dat de effectiviteit van de individuele rehabilitatiebenadering (IRB) niet wetenschappelijk is aangetoond. Wij vonden echter wel resultaten van een wetenschappelijk onderzoek in Nederland (Swildens e.a. 2006). Wellicht heeft IVA deze niet genoemd omdat het onderzoek plaatsvond onder een andere doelgroep, namelijk cliënten met een ernstige psychiatrische stoornis. De resultaten lijken ons echter wel relevant om aan te halen in de theoretische onderbouwing van De Sluis, want de centrale uitkomst is dat cliënten die IRB-begeleiding krijgen er vaker in slagen hun doelen te bereiken dan cliënten die andere vormen van begeleiding krijgen. Samen met het feit dat de doelgroep van De Sluis vaak te kampen heeft met psychische stoornissen, kan dit de inzet van IRB voor deze doelgroep rechtvaardigen en is te verwachten dat deze aanpak ook voor deze doelgroep zal werken. Daarnaast zou de te verwachten effectiviteit van het gebruik van IRB ook met andere onderzoeken aannemelijk kunnen worden gemaakt. Doorontwikkelaar Heemskerk zegt bijvoorbeeld in de methodebeschrijving dat in IRB de nadruk ligt op de werkalliantie tussen begeleider en jongere. In haar literatuuropgave neemt zij de lectorale rede van haar collega Vogelvang (2009) op die over werkalliantie zegt: “Uit onderzoek blijkt dat voor succesvol toezicht de kwaliteit van de werkrelatie of werkalliantie met de reclasseringswerker doorslaggevend is”. Inzet van IRB in de methode van De Sluis geeft kennelijk invulling aan deze onderzoeksuitkomst. Door ook dit onderzoek aan te halen kan het gebruik van IRB nader onderbouwd worden.

Desistance focused practice

Desistance focused practice (DFP) wordt in de methodebeschrijving niet aangehaald als een theorie of model maar als uitgangspunt van een veranderingsmodel en als concrete werkwijze (wat de term *practice* natuurlijk ook al aangeeft):

“Bij de aanpassing van de methode is gekozen voor een toekomstgericht veranderingsmodel, met als kern en uitgangspunt de desistance focused practice, kortweg DFP, te vertalen als de professionele ondersteuning bij het individuele proces van het stoppen met criminaliteit.”

Toch wordt de ‘theorie’ achter DFP, zonder deze als zodanig te omschrijven, wel kort weergegeven in de methodebeschrijving:

“Een effectieve begeleiding van jongeren in De Sluis dient ingebed te zijn in het begrijpen en benutten van desistance-processen. Indien je weet waarom mensen een delinquente

levensstijl vaarwel zeggen en zich normconform gaan gedragen en op welke wijze zij trachten vorm te geven aan hun 'nieuwe leven', kan vervolgens worden geprobeerd om desistance uit te lokken bij degenen die nog wel delicten plegen (Claessens, 2006)."

Zoals het een (bewezen effectieve) theorie is dat sociale competenties helpen bij het voorkomen van recidive en vandaaruit in de praktijk wordt gewerkt aan sociale vaardigheden, zo is het blijkt uit deze passage ook een theorie dat het uitlokken van *desistance* door een begeleider helpt bij het stoppen met criminaliteit en dat de jeugddelinquent vandaaruit ondersteund moet worden bij het stoppen met criminaliteit. Of er bewijs is dat deze *desistance*-benadering werkt, zoals er bewijs is dat sociale competenties ontwikkelen werkt, is een tweede. We zochten naar onderzoeken en literatuur hierover maar vonden geen onderzoeken waarbij specifiek is onderzocht of professionele steun bij het proces van stoppen met criminaliteit, daadwerkelijk leidt tot het stoppen daarmee.

Dat dit onderzoek niet voor handen is, neemt niet weg dat er over wetenschappelijk bewijs voor steun bij *desistance* wel iets te zeggen valt in de theoretische onderbouwing van de methode in De Sluis. Doorontwikkelaar Heemskerk baseert zich wat betreft *desistance* onder meer op haar collega Vogelvang. In het boek bij zijn lectorale rede (2009) geeft hij aan dat de "daadwerkelijke toepasbare kennis over *desistance*-processen eigenlijk nog beperkt is" en dat uit de wetenschappelijke aanwijzingen die er wel zijn voor de rol van de begeleider daarbij, geen specifieke interacties tussen begeleider en cliënt benoemd kunnen worden en deze ook nog lang niet bekend zijn. Later legt hij uit dat dit onder meer te maken heeft met het feit dat er nog maar weinig wetenschappelijke kennis is over hoe misdaad ontstaat en dat daarmee het gat tussen wetenschap en praktijk nog altijd groot is: de begeleider moet zelf de vertaalslag maken naar de individuele cliënt. Deze uitleg over het ontbreken van onderzoek naar *desistance*-processen en daarmee naar onderzoek naar het effect van steun daarbij zou ook opgenomen kunnen worden in de methodebeschrijving van De Sluis. Daarbij kan – in het kader van een aannemelijk verhaal dat de interventie werkt - benadrukt worden dat geen onderzoek niet betekent dat het ook niet werkt of geen zin heeft en dat in de literatuur algemeen wordt aangenomen dat steun bij *desistance* helpt bij het stoppen met criminaliteit..

Vogelvang (2009) geeft overigens aan dat wel onderzoek is gedaan naar *desistance*-processen op basis waarvan een theorie over *desistance* is ontstaan. De theorie over *desistance* onderscheidt op basis van onderzoek bijvoorbeeld deelprocessen. Uit ander onderzoek geeft Vogelvang aan zijn drie factoren naar voren gekomen die nodig zijn voor *desistance* (individueel kapitaal, sociaal kapitaal, een narratieve identiteit). Deze factoren zijn ten opzichte van elkaar geplaatst in een driehoek die Heemskerk overneemt in de methodebeschrijving. De theorie over *desistance* berust daarmee op onderzoek. Dit is echter onderzoek naar processen en factoren; naar hoe iets werkt. De factoren en processen impliceren dat steun bij *desistance* van belang is, maar daarmee is ten eerste nog niet aannemelijk gemaakt (op basis van onderzoek naar de onderdelen van DFP) dat DFP zou kunnen werken en ten tweede de effectiviteit van die steun nog niet bewezen, dat vergt onderzoek naar effectiviteit van *desistance focused practice*. Het eerste punt van het aannemelijk maken dat DFP zou kunnen werken, is iets waar het laatste toegevoegde model aan de theoretische onderbouwing kan bijdragen.

Communicatiemodel

Voor onderzoek naar het communicatiemodel geldt gedeeltelijk hetzelfde als voor onderzoek naar *desistance focused practice*: onderzoek naar de toepassing van het model op zichzelf is nog niet gedaan. De onderdelen en elementen die in het model zijn verwerkt zijn echter wel onderzocht of uit onderzoek effectief gebleken. Het model is in 2009 gepresenteerd door Vogelvang in de voornoemde

lectorale rede als model dat een leidraad biedt voor het uitlokken van *desistance*. Omdat 2009 nog kort geleden is, is het niet vreemd dat onderzoek naar de toepassing van het model nog niet is gedaan. Wat betreft de verwerking van Wat Werkt factoren in het model geeft Vogelvang aan dat het bij de opbouw van een model dat een leidraad moet bieden voor de dialoog tussen begeleider en cliënt, niet mogelijk is om Wat Werkt factoren één op één te vertalen in protocollen voor het interactieproces. En zou dat wel mogelijk zijn dan blijft het volgens hem nog altijd om een dialoog gaan en daarbij passen geen aanwijzingen voor communicatie in één richting (van begeleider naar cliënt). Op zijn best bieden de Wat Werkt factoren volgens hem aanwijzingen voor het kader waarbinnen de interactie moet plaatsvinden, waarbij het kader zoveel mogelijk ingevuld moet worden met *desistance*-bevorderende factoren. Deze factoren zijn volgens Vogelvang te halen uit onderzoek naar wat bijdraagt aan een goede dialoog/communicatie tussen begeleiders en cliënt. Deze onderzoeken zet Vogelvang op een rij en ook de onderzoeken die interactiemiddelen in het model ondersteunen. Op deze manier ontstaat op basis van onderzoek een aannemelijk verhaal dat het communicatiemodel kan werken, ook al moet dit nog onderzocht worden. Omdat *desistance focused practice* handen en voeten krijgt via het communicatiemodel kunnen we hier vaststellen dat ook min of meer aannemelijk is te maken dat DFP zou kunnen werken. In de theoretische onderbouwing zou de samenhang tussen DFP en het communicatiemodel helderder kunnen worden gemaakt. Daarmee komen we op een kanttekening die we nog willen maken bij de theoretische onderbouwing van de methode.

Kanttekening: beschrijven van de samenhang tussen verschillende modellen

IVA stelde als verbeterpunt alleen voor om in de theoretische onderbouwing onderzoeken naar de verschillende theorieën en modellen aan te halen “die aannames met betrekking tot de effectiviteit van De Sluis staven”. De erkenningscommissie van Justitie vraagt in het kader van de effectiviteit van methoden echter ook te beschrijven hoe verschillende methoden (lees: aanpakken die voortkomen uit de onderliggende modellen) een samenhangend geheel vormen. Zeker nu er twee modellen aan de theoretische onderbouwing zijn toegevoegd lijkt ons dit van belang. In de huidige methode wordt de samenhang summier en lastig te volgen samengevat aan het begin, en daarna niet veel verder uitgewerkt (Heemskerk, 2010):

“De basis wordt gevormd door de visie van de DFP, uitgewerkt via de What Works beginselen, het SCM en de IRB plus de regels en afspraken binnen De Sluis...Vanuit deze basis worden specifieke interventies gepleegd: praktische hulp, gedragsinterventies en cognitieve interventies, motivering van de jongere, activering c.q. uitbreiding van het sociale netwerk of sociale steunsysteem. Dit alles wordt geconcretiseerd in het communicatiemodel, dat richtlijnen geeft voor adequaat handelen. Onder de communicatievormen in dit model liggen meer specifieke interventiemogelijkheden, bijvoorbeeld instructies met betrekking tot een correctiegesprek of het hanteren van de principes van de motiverende gespreksvoering.”

Vervolgens worden de modellen in aparte paragrafen besproken en niet in relatie tot elkaar. In welke gevallen en bij welke problemen/ risicofactoren/criminogene factoren een begeleider wat doet op basis van welk model of combinatie van modellen wordt nergens helder beschreven in de handleiding voor begeleiders. Niet alleen in het kader van de te verwachten effectiviteit maar ook voor begeleiders is een dergelijk samenhangend en overzichtelijk geheel met concrete handvatten naar onze mening een waardevolle toevoeging.

2.5 Vergelijking met soortgelijke interventies

Justitieel erkende gedragsinterventies ter voorkoming van recidive voor delinquente jongeren die qua doel en doelgroep het meest overeenkomen met de methode De Sluis zijn het Buitenprogramma Work-Wise en Nieuwe Perspectieven bij Terugkeer.

Hieronder zullen we voor deze interventies nagaan welke veronderstelde werkzame ingrediënten deze bevatten en of de aanpak van De Sluis deze ingrediënten ook bevat. Op basis hiervan kunnen we nadere uitspraken doen over de te verwachten effectiviteit van de methode van De Sluis.

Buitenprogramma Work-Wise

In het overzicht van de Erkeningscommissie Gedragsinterventies Justitie wordt over deze interventie aangegeven:

“Het Buitenprogramma Work-Wise is een integraal onderdeel van de Work-Wise methode en is gericht op het begeleiden van jongeren voor, tijdens en na hun terugkeer in de maatschappij vanuit een (justitiële) jeugdinrichting. Het programma start ruim voordat de jongeren naar buiten mogen. Het doel van het ‘Buitenprogramma Work-Wise’ is het behouden van een passende opleiding, stage of werkplek. Het programma richt zich ook op wonen, sociaal netwerk en vrijetijdsbesteding. Het is bestemd voor jongeren van 15-23 jaar die voor minimaal 3 maanden in een (justitiële) jeugdinrichting geplaatst zijn. Het Buitenprogramma duurt 1 tot 1,5 jaar, afhankelijk van de begeleidingsnoodzaak (recidivekans) en de motivatie van de jongere.”

Als we in de korte beschrijving van deze interventie in de Databank Effectieve Jeugdinterventies op www.nji.nl zoeken naar werkzame ingrediënten, vinden we het volgende:

“Het buitenprogramma richt zich in eerste instantie op de criminogene factor Arbeid en Scholing. Onderzoek laat zien dat behandeling van deze factor relatief grote kans biedt op vermindering van recidive. Het Buitenprogramma bouwt voort op de Theoretische onderbouwing van het programma Work-Wise, die staat beschreven in Handboek Work-Wise (Van der Veen & Dekkers, 2005). De What Works beginselen en de Leeftijdsgebonden informele sociale controletheorie van Sampson en Laub (1993) spelen een belangrijke rol.”

Een belangrijk specifiek werkzaam element naast de *What Works* beginselen is dus de gerichtheid op arbeid en scholing. Nemen we het genoemde handboek (Van der Veen & Dekkers, 2005) erbij dan vinden we (zonder dat deze als zodanig worden benoemd) als werkzame factoren daarnaast ook nog de gerichtheid op zelfstandig wonen, het opbouwen van een prosociaal netwerk en positieve vrijetijdsbesteding, en het leren van sociale vaardigheden. De methode van de Sluis bevat deze werkzame elementen overduidelijk ook. Op basis van de vergelijking met het Buitenprogramma Work-Wise kunnen we dan ook concluderen dat het aannemelijk is dat ook de methode van De Sluis kan werken.

Nieuwe Perspectieven bij Terugkeer

In het overzicht van de Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie wordt deze interventie als volgt samengevat:

“Nieuwe Perspectieven bij Terugkeer biedt hulp voor jongeren en jongvolwassenen na vrijheidsbeneming. Het werkt op vrijwillige óf gedwongen basis met jongeren van 16 tot en met 23 jaar van wie het delictgedrag samenhangt met antisociale denkpatronen, gedragsproblemen en vaardigheidstekorten. De terugkeer van de jongere uit een justitiële jeugdinstelling wordt door de interventiewerker intensief begeleid. Hij zet gedragsinterventies in de eigen context van de jongere in. De werkrelatie met de jongere is intensief, direct én doortastend. Het programma begint al als de jongere nog vastzit en duurt minimaal 9 maanden.”

In de Databank Effectieve Jeugdinterventies op www.nji.nl staat in korte beschrijving van Nieuwe Perspectieven bij Terugkeer (NPT) onder meer het volgende over de theoretische effectiviteit:

“Indirect bewijs - NPT is opgebouwd uit verschillende interventiemethoden waarvan uit onderzoek is gebleken dat deze effectief zijn. In de theoretische handleiding wordt in dit kader een onderbouwing gegeven van de doelen, fasering en interventies van NPT. Algemeen werkzame factoren van interventies uit de jeugdzorg worden weergegeven, evenals werkzame elementen voor het terugdringen van delictgedrag/recidive, het verbeteren van ernstige antisociale en delinquente gedragsproblemen en elementen van nazorgprogramma's voor delinquente jongvolwassenen uit de USA en Australië (re-entry programmes) die op basis van wetenschappelijk onderzoek effectief zijn gebleken. Er wordt tevens aangegeven welke van deze effectieve aspecten onderdeel zijn van de methode NPT en hoe zij hierin zijn ondergebracht.”

Hieruit wordt duidelijk dat ontwikkelaar Vogelvang werkzame elementen heeft verwerkt in de interventie en de verwerking hiervan in een theoretische handleiding bespreekt.

Als we deze theoriehandleiding (Vogelvang, 2008) erbij nemen vinden we een zeer uitgebreid overzicht gegeven van de verwerkte wetenschappelijk bewezen werkzame ingrediënten. Voor dit overzicht verwijzen we naar de handleiding en we zetten hieronder de ingrediënten die naar ons oordeel in ieder geval ook zijn verwerkt in de methode van De Sluis:

- het programma is intensief;
- individuele begeleiding;
- training in interpersoonlijke vaardigheden;
- (cognitieve) gedragsinterventies / intensieve gedragsmatige aanpak;
- werkers zijn pleitbezorgers voor de jongeren bij lokale instanties en diensten;
- programma focust op de context van de jongere;
- vergroten van identificatie met prosociale rolmodellen;
- vergroten van zelfmanagement;
- vergroten van probleemoplossende vaardigheden;
- gedragstraining in interpersoonlijke vaardigheden (bv. communicatie);
- training in sociale vaardigheden.

Deze overeenkomst wat betreft een behoorlijk aantal verwerkte werkzame factoren, sterkt de verwachting dat de methode De Sluis in theorie ook effectief is.

2.6 Conclusies

We hebben geconstateerd dat op het gebied van algemene *What Works* factoren geen verbeteringen zijn aangebracht. Een aantal verbeterpunten die door het IVA-onderzoek werd aangedragen, zoals onderbouwing van de meerwaarde van begeleiding in de eigen stad en het uitwerken van de selectie- en uitsluitingsprocedure, is niet opgevolgd. Positief is dat dit met relatief kleine toevoegingen en aanpassingen in de huidige methodebeschrijving opgelost kan worden.

Waar op het gebied van algemene *What Works* factoren nogal wat ontbreekt aan de methode van De Sluis, zijn daarentegen veel van de uit onderzoek bekende specifieke factoren voor de aanpak van delinquentie in theorie/op papier wél verwerkt in de methode. Samen met de constatering dat een aantal algemene factoren relatief eenvoudig of in korte tijd opgenomen zouden kunnen worden in de methodebeschrijving, slaat de balans op het gebied van de verwerking van werkzame bestanddelen positief door voor De Sluis.

Uit het literatuuronderzoek hebben we wetenschappelijk bewijs gevonden voor de meerwaarde van begeleiding van de doelgroep in de eigen stad. Uit onderzoek is gebleken dat het niet alleen effectief is om een interventie in de sociale omgeving te bieden, maar ook dat hulp in de eigen leefomgeving het beste is. Dit bewijs is niet opgenomen in de beschrijving van de doorontwikkelde methode. Het is aan te bevelen dit wel te doen, omdat het de meerwaarde van De Sluis als een exclusief Tilburgs aanbod voor Tilburgse jongeren onderstreept.

Op de vraag of de onderliggende theorieën en modellen door onderzoek zijn gestaafd is de conclusie dat dit wat betreft onderzoek naar de effectiviteit ervan geldt voor het sociaal competentiemodel. Dit onderzoek wordt echter niet aangehaald in de doorontwikkelde methode. Naar de individuele rehabilitatie benadering is ook wetenschappelijk effectonderzoek verricht, maar niet onder de doelgroep van De Sluis. Ook aan dit onderzoek wordt niet gerefereerd in de methodebeschrijving. Naar de nieuw toegevoegde theoretische onderleggers, de *desistance focused practice* en het communicatiemodel, is eveneens geen onderzoek gedaan. Daar staat tegenover dat de onderdelen van het communicatiemodel zijn toegevoegd op basis van de uitkomsten van onderzoek. Aangezien dit model handvatten geeft voor *desistance focused practice*, valt te concluderen dat ze beide zouden kunnen werken en zou dit in de beschrijving aannemelijk kunnen worden gemaakt. Dit is nu nog niet het geval. Ook hoe de vier onderliggende theorieën/modellen een samenhangend geheel vormen wordt in de beschrijving en de handleiding voor begeleiders niet goed duidelijk. Algemene conclusie is dat er in de beschrijvingen nu geen wetenschappelijke aanknopingspunten zijn opgenomen die het aannemelijk maken dat de methode van De Sluis zou kunnen werken, terwijl die aanknopingspunten er wel zijn voor alle onderliggende theorieën en modellen. Zou daaraan een heldere uitleg van de samenhang tussen de theorieën en modellen worden toegevoegd dan zou dit de theoretische effectiviteit van de methode van De Sluis verder versterken.

Vergelijking met de in doel en doelgroep vergelijkbare interventies het Buitenprogramma Work-Wise en Nieuwe Perspectieven bij Terugkeer, leert dat een relatief groot aantal van de daarin verwerkte door onderzoek bewezen werkzame ingrediënten ook zijn opgenomen in de methode van De Sluis.

3 Doelgroepenanalyse

Om te kunnen beoordelen of de methode van De Sluis in theorie effectief is, is het van belang om de doelgroep helder te beschrijven. Hiervoor hebben we op basis van dossiers van cliënten van De Sluis, samen met medewerkers van De Sluis een doelgroepenanalyse uitgevoerd.

In dit hoofdstuk beschrijven we eerst de werkwijze van de doelgroepenanalyse (§ 3.1) en de uitkomsten hiervan (§ 3.2). Vervolgens beschrijven we in § 3.3 de vier doelgroepen die uit de doelgroepenanalyse naar voren zijn gekomen wat gedetailleerder en gaan we in § 3.4 na wat werkt bij deze vier groepen. Vervolgens werken we in § 3.5 verder uit in hoeverre de methode van De Sluis zou moeten kunnen werken bij de vier doelgroepen en zetten we in § 3.6 de conclusies op een rij.

3.1 Werkwijze doelgroepenanalyse

De doelgroepenanalyse bestaat uit twee onderdelen: (1) dossierinformatie beschrijven op een formulier en (2) de ingevulde formulieren sorteren in doelgroepen.

Dossierinformatie beschrijven

Hiervoor zijn de dossiers gebruikt van alle jongeren die in De Sluis geplaatst zijn (geweest), 30 à 40 in totaal. Per dossier is een A4-formulier ingevuld, waarbij in steekwoorden is beschreven wat de belangrijkste problemen en wat de hulpvraag/zorgbehoefte van de cliënt is (zie bijlage 1). Tijdens de eerste onderzoeksdag kregen de medewerkers van De Sluis een instructie hoe zij te werk moesten gaan.

Het formulier bestaat uit vier onderdelen:

- A. Achtergrondinformatie van de jeugdige
- B. Verzamelen en ordenen van informatie
- C. Kern problematiek en hulpvraag; kernachtige samenvatting van deel B
- D. Hulpverleningsgeschiedenis van de jeugdige (achterkant formulier)

Deel B is 'het hart' van het formulier en bestaat uit een matrix van 15 blokken:

	Problemen en sterke kanten	Hulpvragen	Gewenste uitkomsten
Psychosociaal functioneren jeugdige			
Lichamelijke gezondheid, aan lichaam gebonden functioneren jeugdige			
Vaardigheden en cognitieve ontwikkeling jeugdige			
Gezin en opvoeding			
Jeugdige en omgeving			

Op de horizontale as van deze matrix zien we drie kolommen:

- Problemen en sterke kanten
- Hulpvragen
- Gewenste uitkomsten (doelen)

De verticale as bestaat uit de vijf dimensies:

- Psychosociaal functioneren jeugdige
- Lichamelijke gezondheid, aan lichaam gebonden functioneren jeugdige
- Vaardigheden en cognitieve ontwikkeling jeugdige
- Gezin en opvoeding
- Jeugdige en omgeving

Deze dimensies zijn afkomstig uit het Classificatiesysteem Aard Problematiek Jeugdzorg (CAP-J; Konijn, Bruinsma, Lekkerkerker, Eijgenraam, Van der Steege & Oudhof, 2009). CAP-J is een hiërarchisch opgebouwd systeem met vijf assen (die in de matrix zijn opgenomen), die elk weer zijn onderverdeeld in groepen en die weer in categorieën (zie bijlage 2).

Elk blok in de matrix dient te worden ingevuld. Als er over een blok geen informatie is te vinden óf een blok is niet van toepassing, wordt dit duidelijk vermeld (met 'niet bekend' of 'n.v.t.'). De in te vullen blokken zijn met opzet klein gehouden om ervoor te zorgen dat de meest relevante informatie op een beknopte manier wordt genoteerd.

Ingevulde formulieren sorteren in doelgroepen

Vervolgens is een 'doelgroependag' georganiseerd waarbij medewerkers van De Sluis, onder begeleiding van het Nederlands Jeugdinstituut, de ingevulde formulieren hebben ingedeeld in doelgroepen met overeenkomsten in problemen en hulpvraag. Doel hiervan is te kijken of er tendensen zichtbaar zijn in problemen/hulpvraag en of er in de (potentiële) cliëntenpopulatie van De Sluis subgroepen te onderscheiden zijn.

Het sorteren gaat in meerdere sorteerrondes: de eerste sorteerronde gaat om een eerste indeling in doelgroepen. Bij de tweede sorteerronde wordt nog eens gecheckt of de juiste formulieren in de juiste doelgroep zitten én of de verdeling van de doelgroepen overeind blijft (of dat er groepen gesplitst of samengevoegd moeten worden).

3.2 Uitkomsten sorteerrondes doelgroepenanalyse

Eerste ronde

Er werden in de eerste ronde 34 ingevulde formulieren gesorteerd. Twee daarvan bleken onbruikbaar (vanwege onvoldoende informatie in het dossier konden de formulieren slechts summier ingevuld worden), zodat er in totaal 32 formulieren in groepen zijn ingedeeld. Na de eerste sorteerronde waren er zeven groepen ontstaan:

1. *Behoeft*e aan het leren van praktische vaardigheden om zich staande te kunnen houden (N=8).
 - Kern problematiek jongere: stoornis (gedrags-/persoonlijkheids-), laaggemiddelde intelligentie
 - Kern problematiek gezin: verstoorde relatie ouder-kind

2. *Behoeftte aan het leren van sociale vaardigheden om zich staande te kunnen houden in sociale situaties (N=4).*
 - Kern problematiek jongere: gedrags- en emotionele problemen
 - Kern problematiek gezin: rolwisseling ouder-kind, ontoereikende opvoedingsvaardigheden
3. *Behoeftte aan duidelijkheid en structuur, zodat de jeugdige meer rust en overzicht krijgt en leert om te gaan met zijn beperkingen (N=8).*
 - Kern problematiek jongere: zwakbegaafd, gedragsstoornis, impulsiviteit
 - Kern problematiek gezin: weinig steun (bij het leren omgaan met stoornis)
4. *Behoeftte aan duidelijkheid en structuur, waarin de jeugdige zicht krijgt op wat hij kan en wil en haalbare doelen voor zijn toekomst stelt (N=3).*
 - Kern problematiek jongere: stoornis (ODD, ADHD), depressieve stemming, verslavingsproblemen
5. *Behoeftte aan het leren van vaardigheden om met stressvolle gebeurtenissen om te gaan, zodat de jeugdige een stabiel persoon wordt (N=2).*
 - Kern problematiek gezin: onveilige situatie thuis, veel conflicten/stress
6. *Behoeftte aan het leren van basisbeginselen (m.b.t. school, werk, netwerk, etc), zodat de jeugdige leert begrijpen hoe een maatschappelijk aanvaardbaar leven eruit ziet en daarnaar gaat handelen (N=5).*
 - Kern problematiek gezin: onveilige situatie thuis, slecht voorbeeld (criminaliteit, druggebruik)
7. *Behoeftte aan begeleiding bij het leren zelfstandig te leven (N=2).*
 - Kern problematiek jongere: (negatief) beïnvloedbaar

Tweede ronde (verfijning)

Zeven formulieren werden tijdens de tweede ronde verplaatst naar een andere doelgroep. Daarnaast werden de doelgroepen als volgt samengevoegd en hernummerd:

- Doelgroep 7 wordt doelgroep 1
- Doelgroep 1 en 2 worden samengevoegd en wordt doelgroep 2
- Doelgroep 3 en 4 worden samengevoegd en wordt doelgroep 3 (nuanceverschil tussen beide groepen: 3 problematiek meer vanuit jongere, 4 problematiek meer vanuit gezin)
- Doelgroep 5 vervalt (omdat er geen formulieren in deze groep waren overgebleven)
- Doelgroep 6 wordt doelgroep 4

De reden hiervoor was dat een aantal groepen sterk op elkaar lijkt en om die reden werd samengevoegd. De groepen werden vervolgens in een andere volgorde geplaatst, nl. in een oplopende vraag naar (intensieve) hulp. De nieuwe formulering en volgorde van de doelgroepen is nu als volgt:

1. *Behoeftte aan begeleiding bij het leren zelfstandig te leven (N=2).*
 - Kern problematiek jongere: (negatief) beïnvloedbaar
2. *Behoeftte aan het leren van praktische en/of sociale vaardigheden om zich staande te kunnen houden (N=13).*
 - Kern problematiek jongere: stoornis (gedrags-/persoonlijkeheids-), gedrags- en emotionele problemen laaggemiddelde intelligentie
 - Kern problematiek gezin: verstoorde relatie ouder-kind, rolwisseling ouder-kind, ontoereikende opvoedingsvaardigheden

3. *Behoeftte aan duidelijkheid en structuur, zodat de jeugdige meer rust en overzicht krijg, zicht krijgt op wat hij kan en wil, leert om te gaan met zijn beperkingen en haalbare doelen voor zijn toekomst stelt (N=12).*
 - Kern problematiek jongere: zwakbegaafd, stoornis (gedrags-, ODD, ADHD), impulsiviteit, depressieve stemming, verslavingsproblemen
 - Kern problematiek gezin: weinig steun (bij het leren omgaan met stoornis)
4. *Behoeftte aan het leren van basisbeginselen (m.b.t. school, werk, netwerk, etc), zodat de jeugdige leert begrijpen hoe een maatschappelijk aanvaardbaar leven eruit ziet en daarnaar gaat handelen (N=5).*
 - Kern problematiek gezin: onveilige situatie thuis, slecht voorbeeld (criminaliteit, druggebruik)

3.3 Vier doelgroepen

Zoals uit voorgaande paragraaf duidelijk wordt, zijn deze vier doelgroepen op basis van de belangrijkste hulpvraag uit de sorteerrondes naar voren gekomen. De problematiek is zeer divers en de belangrijkste overeenkomsten blijken op het terrein van de hulpvraag te liggen. Wat zegt dit nu over de mate van geschiktheid van de methode van De Sluis voor deze vier doelgroepen? Om daarover conclusies te kunnen trekken, hebben we de vier doelgroepen eerst verder geanalyseerd. Kanttekening: de conclusies uit deze 32 formulieren moeten met voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. De intakegegevens uit de dossiers bestonden, naast de psychologische verslagen en andere dossierdocumenten, uit slechts één bron en dat is het gesprek met de jeugdige zelf. De zelfrepresentatie die de jongen neerzet is van invloed op zijn toelating en op eventuele (be)handelingen, daardoor kan de problematiek milder zijn beschreven dan deze in werkelijkheid is.

Beschrijving vier doelgroepen

Per groep hebben we gekeken wat de aard en ernst van de problematiek is en wat er bekend is over de leeftijd, etniciteit en de uitstroom.

Doelgroep 1: Bijna zelfstandig

Kern problematiek: De problematiek van deze doelgroep is mild en ligt voornamelijk buiten de jongere zelf. Er is sprake van een ontoereikende opvoeding of ondersteuning, en er is sprake van beïnvloedbaarheid van de jongere door de omgeving.

Belangrijkste hulpvraag: De jongens in deze doelgroep hebben behoefte aan begeleiding bij het leren zelfstandig te leven.

Enkele cijfers: N=2; leeftijd varieert sterk (17;0 – 23;2); niet-westerse jongens; uitstroom positief.

Doelgroep 2: Praktische en sociale vaardigheden leren

Kern problematiek: Binnen deze doelgroep zijn de volgende accentverschillen te zien:

- 2.a Jongens waarbij sprake is van kindproblematiek, in de vorm van gedrags- en persoonlijkheidsproblematiek. Daarnaast is er sprake van een instabiele opvoedingssituatie en andere problemen van de ouder zelf. Bovendien heeft jongere last van beïnvloedbaarheid door omgeving en een risicovolle vriendenkring.
- 2.b Jongens waarbij sprake is van meer gedrags- en emotionele problematiek dan bij 2a. Bovendien is er vaak sprake van drugsafhankelijkheid. Daarbij is er sprake van gezinsproblematiek, in de vorm van een verstoorde relatie met opvoeders voortkomend uit het onvermogen om met de

gedragsproblematiek van jongere om te gaan. Het pedagogisch onvermogen in de relatie met jongere heeft grote invloed gehad op de gezinssituatie, en er is sprake van ontoereikende opvoedingsvaardigheden en rolwisselingen. Het gaat regelmatig gepaard met Onder Toezicht Stellingen. De beïnvloedbaarheid door de omgeving is groot en een risicovolle vriendenkring vaak aanwezig. Dit komt ook voor in combinatie met een gebrekkig sociaal netwerk.

Belangrijkste hulpvraag: behoefte aan het leren van praktische en/of sociale vaardigheden om zich staande te kunnen houden. Ook hierbij zien we accentverschillen:

2.a Jongens die voornamelijk behoefte hebben aan het leren van *praktische vaardigheden*.

2.b Jongens die voornamelijk behoefte hebben aan het leren van *sociale vaardigheden*.

Enkele cijfers: N=13; de leeftijd varieert, maar het gros is tussen de 18 en 20; etniciteit: voornamelijk Nederlandse en niet-westerse jongens; de meeste jongens uit deze categorie vallen onder de huidige clientèle, er zijn verder zowel positieve als negatieve uitstromers geweest.

Doelgroep 3: Duidelijkheid en structuur nodig

Kern problematiek: Er is bij deze jongens sprake van ernstige gedragsstoornissen in de vorm van antisociaal gedrag, opstandigheid en impulsiviteit en van persoonlijkheidsstoornissen. Ook komen er regelmatig overige psychosociale problemen bij voor, bijvoorbeeld autistische trekken. Bovendien zijn er veel problemen in het gezin met betrekking tot opvoedingskwaliteiten als gevolg van een gebrek aan inzicht in de stoornissen. Problemen van de ouder(s) en/of een instabiele opvoedingssituatie komen ook veel voor. Er zijn ook veel problemen in de verdere sociale omgeving van de jongere. Zo zijn er veel motivatieproblemen op school en werk, en moeilijkheden met hiërarchische relaties. Er zijn vaak contacten met justitiële instanties. Vaak is er ook bij deze jongens sprake van een risicovolle vriendenkring. Verder komen ook financiële problemen en problemen met zelfstandige huisvesting voor.

Belangrijkste hulpvraag: Behoeftte aan duidelijkheid en structuur, zodat de jeugdige meer rust en overzicht krijgt, zicht krijgt op wat hij kan en wil, leert om te gaan met zijn beperkingen en haalbare doelen voor zijn toekomst stelt.

Enkele cijfers: N=12; deze groep is relatief jong (van 16;7 tot 20;5) en het grootste deel is minderjarig bij de start van de hulp; de etnische samenstelling is half Nederlands, half niet-westerse jongens; er is meestal sprake van negatieve uitstroom.

Doelgroep 4: Basisbeginselen maatschappelijk aanvaardbaar leven leren

Kern problematiek: Bij deze jongens is er sprake van een brede, complexe problematiek, waarbij met name in het gezin en de opvoeding veel ernstige problemen aanwezig zijn. Opstandig gedrag en emotionele problemen, in combinatie met problemen met de verwerking van ingrijpende gebeurtenissen en ontoereikende opvoedingsvaardigheden van de ouders zorgen voor dit complexe profiel. Er is veel onveiligheid in de thuisituatie van deze jongeren.

Belangrijkste hulpvraag: Behoeftte aan het leren van basisbeginselen (m.b.t. diverse leefgebieden zoals school, werk, netwerk), zodat de jeugdige leert begrijpen hoe een maatschappelijk aanvaardbaar leven eruit ziet en daarnaar gaat handelen.

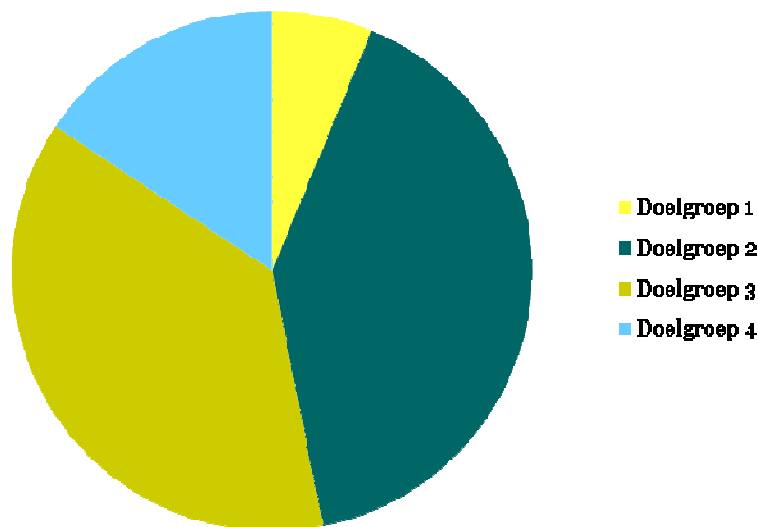
Enkele cijfers: N=5; ook deze groep jongens is nog zeer jong, er zijn geen meerderjarigen, allen zijn 16 of 17 jaar oud; er zijn Nederlanders en niet-westerse jongens; de uitstroom is in alle casussen negatief.

De doelgroepen zijn als volgt verdeeld over het totaal aantal onderzochte dossiers:

- Doelgroep 1 is het kleinst: met slechts 2 cliënten is dit 6% van het totaal;
- Doelgroep 2 is het grootst, met 13 cliënten maakt deze groep 41% uit van het totaal;
- Doelgroep 3 is met 12 cliënten bijna net zo groot: 38% van het totaal;
- Doelgroep 4 is een stuk kleiner: met 5 cliënten maakt deze groep 16% uit van het totaal.

In onderstaande grafiek is deze verdeling visueel weergegeven:

Verdeling doelgroepen

Verschillen en overeenkomsten tussen de vier doelgroepen

We zijn nagegaan aan de hand van de aard en ernst van de problematiek, de hulpvraag, leeftijd, etniciteit en uitstroom wat de belangrijkste overeenkomsten en verschillen tussen de vier doelgroepen zijn.

Aard

Als we de beschrijvingen van de vier doelgroepen overzien, valt op dat bij doelgroep 1 en 2.a de problemen vooral spelen op het gebied van het gezin en de omgeving, bij doelgroep 2.b de problemen op alle drie de gebieden ongeveer even sterk aanwezig is, bij doelgroep 3 de problemen in het functioneren van de jeugdige zelf op de voorgrond staan maar ook de problemen in het gezin groot zijn en bij doelgroep 4 de problemen in het gezin het sterkst aanwezig zijn (zie ook Tabel 1 op pagina 32). Toch zijn de verschillen niet zo groot, dat er duidelijke tendensen herkenbaar zijn waarin de doelgroepen van elkaar verschillen. Met uitzondering van doelgroep 1, is er bij alle doelgroepen in meer of mindere mate sprake van zowel kindeigen problematiek (met betrekking tot het gedrag en de persoonlijkheid) als problemen in het gezin en/of omgeving (zoals de opvoeding en de relatie met ouders en vrienden).

Tabel 1. Aard problemen per CAP-J as

	Psychosociaal		Gezin		Omgeving	
	aantal	gem	aantal	gem	aantal	gem
Doelgroep 1	1	0.5	4	2	4	2
Doelgroep 2 geheel	25	1.92	27	2.1	30	2.3
Doelgroep 2.a	5	1.25	10	2.5	10	2.5
Doelgroep 2.b	20	2.22	17	1.89	20	2.22
Doelgroep 3	35	2.9	31	2.6	32	2.67
Doelgroep 4	12	2.4	22	4.4	15	3

Toelichting bij tabel 1: in de drie kolommen is per CAP-J as (As A-Psychosociaal functioneren, As D-Gezin en opvoeding, As E-Jeugdige en omgeving) links het absolute aantal gescoorde problemen weergegeven per doelgroep, daarnaast is aangegeven wat in die doelgroep het gemiddeld aantal problemen per persoon is. Relatief hoge gemiddelden (\geq dan 2.5) zijn vet weergegeven. NB. Er zijn nog twee CAP-J assen (As B-Lichamelijk functioneren, As C-Vaardigheden en cognitieve ontwikkeling), maar op deze twee assen werden nauwelijks categorieën gescoord, dus deze zijn hier buiten beschouwing gelaten.

Ernst

Waar de doelgroepen veel duidelijker in verschillen, is de ernst van de problematiek: bij doelgroep 1 is die vrij mild, bij doelgroep 2 zijn de problemen al wat ernstiger, bij doelgroep 3 is er al veel meer sprake van stoornissen en bij doelgroep 4 zien we de meest complexe problemen (vooral in de gezinssituatie) waardoor de jongens in deze groep ernstige schade in hun ontwikkeling hebben opgelopen (zie ook Tabel 2 hieronder). Vooral bij de doelgroepen 2, 3 en 4 is de problematiek qua aard zeer divers (zie hiervoor Tabel 1 hierboven), wat ook weer zijn weerslag heeft op de ernst: hoe groter het aantal problemen (vooral wanneer deze problemen met elkaar verweven zijn en daardoor complex worden), hoe groter de ernst.

Tabel 2. Ernst problemen per CAP-J as

	Psychosociaal		Gezin		Omgeving	
	aantal	gem	aantal	gem	aantal	gem
Doelgroep 1	0	0	0	0	0	0
Doelgroep 2 geheel	11	0.85	6	0.46	5	0.38
Doelgroep 2.a	4	1	1	0.25	2	0.5
Doelgroep 2.b	7	0.78	5	0.55	3	0.33
Doelgroep 3	18	1.5	10	0.83	6	0.5
Doelgroep 4	0	0	12	2.4	0	0

Toelichting bij tabel 2: in de drie kolommen is per CAP-J as (Psychosociaal functioneren, Gezin en opvoeding, Jeugdige en omgeving) links het absolute aantal gescoorde ernstige problemen weergegeven per doelgroep (o.a. stoornissen -in tegenstelling tot 'gewone' problemen- zijn als ernstig gescoord, daarnaast zijn enkele problemen als ernstiger gescoord zoals o.a. mishandeling /verwaarlozing/seksueel misbruik en problemen met ondersteuning, verzorging en bescherming), daarnaast is aangegeven wat in die doelgroep het gemiddeld aantal ernstige problemen per persoon is. Relatief hoge gemiddelden (\geq dan 1) zijn vet weergegeven. NB. Er zijn nog twee CAP-J assen (As B-Lichamelijk functioneren, As C-Vaardigheden en cognitieve ontwikkeling), maar op deze twee assen werden nauwelijks categorieën gescoord, dus deze zijn hier buiten beschouwing gelaten.

Hulpvraag

De ernst van de problemen, die bij doelgroep 1 het mildst is en bij elke doelgroep verder oploopt (en tenslotte bij doelgroep 4 het zwaarst is) heeft zijn weerslag op de hulpvraag. Doelgroep 1 heeft behoefte aan begeleiding zoals vrijwel elke jongere/jongvolwassene die nodig heeft bij het leren zelfstandig te leven: op een aantal gebieden kunnen ze wel wat advies gebruiken, maar over het algemeen zijn ze al goed in staat hun eigen boontjes te doppen. Doelgroep 2 heeft hulp nodig bij het leren van een aantal vaardigheden om zichzelf te leren redden in de maatschappij, bij de één ligt het accent op praktische vaardigheden (bijvoorbeeld koken en budgetteren), bij de ander op sociale vaardigheden (bijvoorbeeld om een netwerk op te kunnen bouwen). Bij doelgroep 3 is de problematiek al dermate complex dat alleen het leren van vaardigheden onvoldoende is, vaak moet er eerst gewerkt worden aan inzicht krijgen (door de jongen en ouders) in wat haalbaar is voor de jongen (bijvoorbeeld vanwege stoornissen/beperkingen), het accepteren van bepaalde beperkingen, het stellen van haalbare doelen en het eigen maken van gedragsrepertoire wat hierbij past. Vanwege de ernst van de problematiek bij doelgroep 4 én de (nog) relatief jonge leeftijd is de zorgbehoefte bij deze groep nog het grootst: bij deze jongeren heeft het ontbroken aan een veilige opvoedingssituatie en een voorbeeld van opvoeders hoe een maatschappelijk aanvaardbaar leven vormgegeven kan worden. Daarom is de hulpvraag bij deze doelgroep gericht op het leren van allerlei basisvaardigheden op alle leefgebieden.

Leeftijd

Wat betreft de leeftijd zien we de volgende verschillen: doelgroep 1 is zeer divers qua leeftijd (maar dit zijn maar twee cliënten, waarvan de ene 17 is en de ander 23), de meeste cliënten in doelgroep 2 zijn tussen de 18 en 20 en de cliënten in doelgroep 3 en 4 zijn wat jonger: doelgroep 3 varieert tussen de 16 en 20 jaar, terwijl doelgroep 4 zelfs geen meerderjarigen kent. Zie ook Tabel 3 op pagina 34 (voor gegevens over leeftijd, etniciteit en uitstroom).

Etniciteit

Wat betreft de etnische afkomst zien we geen in het oog springende verschillen: doelgroep 1 (maar dit zijn slechts twee cliënten) bestaat uit alleen niet-westerse jongens, de overige drie doelgroepen bestaat uit een mix van jongens met een Nederlandse of niet-westerse afkomst.

Uitstroom

Hierbij hebben we gekeken hoe de vertrokken cliënten zijn uitgestroomd: positief (doorstroming naar bijvoorbeeld zelfstandig wonen) of negatief (hulp voortijdig beëindigd vanwege bijvoorbeeld verslavingsproblematiek, zelf weggelopen). In de uitstroom zien we weer wel verschillen: bij doelgroep 1 is die positief, in doelgroep 2 zitten veel van de huidige cliënten en bij degenen die al wel zijn uitgestroomd zien we zowel positieve als negatieve uitstroom (bijvoorbeeld weggelopen), bij doelgroep 3 en 4 zien we overwegend negatieve uitstroom. Hierin is een samenhang te zien met de ernst: hoe ernstiger de problemen, hoe meer negatieve uitstroom. De uitstroom is in zekere zin een indicator voor hoe geschikt de hulp is voor een bepaalde doelgroep: bij een hoge negatieve uitstroom past de hulp zeer waarschijnlijk onvoldoende bij de problematiek en hulpvraag van de doelgroep.

Tabel 3. Leeftijd, etniciteit en uitstroom

		Doelgroep 1	Doelgroep 2		Doelgroep 3	Doelgroep 4	
			2 totaal	2.a	2.b		
Leeftijd	16/17	1	3	1	2	7	5
	18-20	-	8	2	6	5	-
	21/22	-	2	1	1	-	-
	23-26	1	-	-	-	-	-
Etniciteit	NL	-	7	1	6	5	3
	Westers	-	1	1	-	-	-
	Niet-westers	2	5	2	3	4	2
Uitstroom	Positief	2	4	1	3	1	-
	Weggelopen	-	-	-	-	-	2
	Overig negatief	-	4	2	2	6	2
	Huidige cliënt	-	5	1	4	3	1

3.4 Wat werkt voor de onderscheiden doelgroepen?

Het oorspronkelijk plan voor dit deel van het onderzoek was een aanvullende literatuursearch te doen naar ‘wat werkt’ op basis van de meest in het oog springende problemen van de doelgroepen. De ‘wat werkt’ literatuur is vaak gebaseerd op wat werkt bij een bepaald type problematiek (angstproblemen, depressie, agressief gedrag, et cetera). Op basis van de inhoudelijke beschrijving van de onderscheiden doelgroepen kan echter geconcludeerd worden dat het lastig is duidelijke verschillen ontdekken in de aard van de problematiek. De doelgroepen zijn samengesteld op basis van overeenkomsten van individuele cliënten; die overeenkomsten zijn vooral gevonden op het gebied van de ernst, de leeftijd en de hulpvraag. Niet zozeer in de aard van de problematiek, per doelgroep is de aard van de problematiek immers zeer divers.

Daarom hebben we het plan aangepast en zijn we niet alleen op zoek gegaan naar ‘wat werkt’ bij bepaalde problemen, maar zijn we vooral op zoek gegaan naar interventies die effectief kunnen zijn bij het behalen van voor deze doelgroep relevante doelen.

Wat verder opvalt is dat de doelgroepen zijn gespecificeerd in oplopende benodigde mate van hulp en steun. Dit is een relevante indeling, om te beoordelen voor welke van deze doelgroepen de methode van De Sluis meer of minder geschikt is (met name in termen van ‘te licht’, ‘te zwaar’ of ‘passend’ aanbod) en welke werkzame bestanddelen aan de methode van De Sluis toegevoegd zouden kunnen worden om deze effectiever te maken voor één of meer van deze doelgroepen.

In deze paragraaf geven we een overzicht van bestaande, effectieve interventies voor elke doelgroep (voor zover opgenomen in de Databank Effectieve Jeugdinterventies) op basis van de balans in de aard en ernst van de problematiek. Voor een uitgebreide beschrijving van de interventies verwijzen we naar de Databank Effectieve Jeugdinterventies op www.nji.nl.

Op het gebied van de eerste as, Psychosociaal functioneren jeugdige, worden in de databank vijf deelgebieden onderscheiden. Internaliserende probleemgebieden, externaliserende probleemgebieden (ADHD, gedragsproblemen, delinquentie), cognitieve problemen, persoonlijkheidsproblemen en gebruik van middelen. Ook in de specifieke probleemgebieden onder de assen Gezin en opvoeding en Jeugdige en omgeving zijn effectieve jeugdinterventies bekend.

Hieronder zullen we een overzicht geven van de interventies die voor de verschillende doelgroepen met bijbehorende verhouding van kenmerkend functioneren op de verschillende assen zou kunnen werken. Ook staan we stil bij effectieve interventies die inwerken op de voornaamste hulpvraag van de betreffende doelgroep.

Wat werkt bij doelgroep 1: Bijna zelfstandig

Voor jongeren die bijna zelfstandig zijn, maar voornamelijk ondersteuning in de vorm van begeleiding nodig hebben op weg naar 'buiten', is een residentiële setting te zwaar. Er is geen sprake van psychosociale problematiek, en de ernst van de problematiek is op alle assen niet zo groot. Een van de algemeen werkzame factoren is dat met de lichtst mogelijke interventie in intensiteit en frequentie die geschikt zijn voor de doelgroep, resultaten behaald kunnen worden. Dit is in het geval van deze milde problematiek mogelijk met ambulante programma's, zoals het reguliere ambulante begeleidingsaanbod vanuit de Jeugdreclassering. Bijvoorbeeld de *Maatregel Toezicht en Begeleiding* is gericht op de aanpak van de problemen thuis, op school of in de vrije tijd. De begeleiding is vrijwillig, maar niet vrijblijvend. Ook kan men vanuit de justitiële jeugdinstelling of andere gesloten instelling toeleiden naar de UWV, die bijvoorbeeld een jobcoach beschikbaar kan stellen. Hiermee kan begeleiding geboden worden bij het vinden van werk. Voor ondersteuning bij de overstap van binnen naar het zelfstandig 'buiten' wonen, is er regulier maatschappelijk werk of kan men met bestaande initiatieven zoals *Kamers met Kansen* of de *VertrekTraining* begeleiding op maat zoeken. Verder zijn er sommige regio's *Jeugd Interventie Teams* actief, waarbij op alle genoemde assen (onderdak, geld en schulden, school, werken, gezin en familie, vrije tijd en vrienden) steun geboden kan worden. Overige steun bij budgetteren kan vanuit het *NIBUD* geregeld worden. Met het oog op het vinden van een dagbesteding zou *Titan* een optie kunnen zijn. Dat programma is gericht op toeleiding naar werk, opleiding of een andere zinvolle vorm van dagbesteding.

Wat werkt bij doelgroep p 2: Praktische en sociale vaardigheden leren

Voor jongens die voornamelijk behoefte hebben aan het leren van praktische vaardigheden en/of sociale vaardigheden, zijn de interventies die beschreven zijn bij doelgroep 1 ook grotendeels geschikt. Omdat deze met name geschikt zijn op het gebied van het aanleren van praktische vaardigheden, zullen deze wel aangevuld moeten worden met interventies waarin sociale vaardigheden ontwikkeld kunnen worden. Een mogelijkheid voor deze groep is bijvoorbeeld *Agressieregulatie op Maat ambulant*, of om vroeg in het traject aan te sturen op *Sociale Vaardigheidstraining (SoVa) op Maat*, deze kan na een residentieel traject ambulant worden voortgezet. Ook zijn er effectieve groepstherapieën ter ontwikkeling van sociale en cognitieve vaardigheden om bijvoorbeeld antisociaal gedrag en egocentrisme te doorbreken (zoals *EQUIP* en *In Control!*).

De leeftijd van deze doelgroep varieert sterk, maar voor jongere jongens zou het opvoedingsondersteuningsprogramma *OUDERS* van *Tegendraadse Jeugd* kunnen bijdragen aan de interactie tussen ouder en kind en het (uitblijven van recidiverend) gedrag van de jongere. In doelgroep 2 (evenals in doelgroep 3 en 4) is er in ieder geval ook sprake van problematiek in het gezin. Afhankelijk van de leeftijd en ontwikkelingsfase van de jongen kan ervoor gekozen worden interventies in te zetten die zijn gericht op het gehele gezin en eventueel de omgeving. Het belang van de investering in het gezin van jongens die niet meer naar huis uitstromen, is onbekend. Hiervoor zijn geen interventies bekend die zich hierop duidelijk onderscheiden. Het lijkt overigens wel aannemelijk dat een verbetering van de onderlinge communicatie in het gezin een goede oefening is voor problemen in andere sociale relaties met significante anderen en ook ter

ondersteuning kan dienen van bijvoorbeeld desistance. Voor een overzicht van de veelal intensieve gezins- of systeeminterventies, zie de beschrijving van wat werkt bij doelgroep 4.

Wat werkt bij doelgroep 3: Duidelijkheid en structuur nodig

De jongens uit doelgroep 3 hebben behoefte aan duidelijkheid en structuur, zodat ze meer rust en overzicht krijgen, zicht krijgen op wat ze kunnen en willen, leren om te gaan met hun beperkingen en haalbare doelen voor de toekomst stellen. De jongens uit deze doelgroep hebben voornamelijk ernstige problematiek in het psychosociaal functioneren. De jongere jongens in deze groep (niet alleen jong in de betekenis van kalenderleeftijd, maar vooral in de betekenis van ontwikkelingsleeftijd) zullen een residentieel verblijf nodig hebben, waarin een duidelijke dagstructuur is ingebouwd, waar nodig aangevuld met psychotherapie (mogelijk in combinatie met farmacotherapie). Hierbij kan gedacht worden aan een residentieel (gedragstherapeutisch) behandelingsprogramma (zoals bijvoorbeeld *RGB*). Ook kunnen groepstrainingen aangeboden worden tijdens de residentiële periode, zoals bijvoorbeeld *Denken en voelen*. Verder zullen ook interventies gericht op het creëren van begrip voor de jeugdige en diens ziektebeeld in de omgeving van belang zijn. Daarvoor is bijvoorbeeld *Multisysteem Therapie (MST)* geschikt. Ook met het oog op de risicovolle vriendengroep die in deze doelgroep veel speelt, zal *EQUIP* en andere interventies ten behoeve van de sociale vaardigheden niet ontbreken. Het model kan dan ook als cumulatief beschouwd worden: interventies geschikt voor doelgroep 2 kunnen ook bruikbaar zijn voor doelgroep 3 en 4.

Wat werkt bij doelgroep 4: Basisbeginselen maatschappelijk aanvaardbaar leven leren

De jongens in deze doelgroep zijn minderjarig. Het investeren dient niet alleen op individueel niveau te gebeuren, maar er zal toegeleid moeten worden naar intensieve systeemgerichte interventies, zoals bijvoorbeeld *Functionele Gezinstherapie Functional Family Therapy (FFT)*, *Multidimensionele Familiotherapie (MDFT)*, *Multisysteem Therapie (MST)* of diverse vormen van Intensieve Pedagogische Thuiszorg (IPT), zoals *IOG*, *Jeugdhulp Thuis*, *Directieve Thuisbehandeling* et cetera, eventueel gecombineerd met individuele psycho- en/of gedragstherapie voor jongere en/of andere 'beschadigde' gezinsleden (*Head up!*, *GripOpJeDip*, *KopOpOuders Online*). In deze doelgroep ligt de aard én de ernst van de problematiek voornamelijk binnen gezinsrelaties, dus interventies gericht op huiselijk geweld (*Als het misgaat... bel ik jou*) en traumaverwerking (*EMDR*) met betrekking tot sociale relaties zouden ook wenselijk zijn.

Voor jongens waarbij een ambulante gezinsgerichte interventie niet tot de mogelijkheden behoort, kan ook nog gedacht worden aan een residentieel (gedragstherapeutisch) behandelingsprogramma (zoals bijvoorbeeld *RGB*) of *Multidimensional Treatment Foster Care (MTFC)*.

De interventies die hierboven genoemd zijn, zijn specifiek werkzaam voor de problemen die voorkomen bij die genoemde doelgroepen. Het is echter niet zo, dat het spectrum aan problemen van deze doelgroepen (en dat geldt met name voor doelgroep 3 en 4) in zijn volledigheid kan worden teruggedrongen. Het is echter een overzicht van werkzame interventies, zodat uiteindelijk een vergelijking kan worden gemaakt met wat de Sluis uitvoert teneinde de doelstelling (een verantwoord en zinvol functioneren in de samenleving, en recidive voorkomen) te bereiken.

3.5 Werkt De Sluis bij de vier doelgroepen?

Op basis van ‘wat werkt’ voor de vier doelgroepen zoals we dat in de vorige paragraaf hebben behandeld, kunnen we het volgende stellen:

Voor doelgroep 1 - in de huidige vorm een te zwaar aanbod

Deze doelgroep heeft de mildste problematiek en een zeer lichte zorgbehoefte. De Sluis (in de residentiële vorm zoals deze nu vooral geboden wordt) is naar onze inschatting een te zwaar aanbod voor deze groep. Ongetwijfeld heeft deze groep baat bij de hulp van De Sluis, maar ambulante hulp bij zelfstandig gaan wonen zou voor deze doelgroep afdoende moeten zijn. De intensievere en dus duurdere hulp van De Sluis zou gereserveerd moeten worden voor jongeren die dit echt nodig hebben. De begeleiding van De Sluis in ambulante vorm (zoals nu al in het kader van nazorg geboden wordt) zou echter een goed alternatief voor deze groep zijn.

Voor doelgroep 2 - de beste match

Veel van de huidige cliënten vallen in deze doelgroep, dit is tevens de grootste doelgroep. Daarnaast is de negatieve uitstroom bij deze doelgroep lager dan bij doelgroep 3 en 4. Alleen al op basis van die gegevens zou je kunnen stellen dat de methode van De Sluis het beste past bij de hulpvraag van deze doelgroep. Kijken we naar wat werkt bij deze doelgroep dan zien we dat er nogal wat trainingsachtige interventies genoemd worden: een programma waarbij volgens een bepaald protocol vaardigheden worden geoefend. Bestudering van de methode van De Sluis heeft ons onvoldoende zicht gegeven op de praktisch-methodische kant van de werkwijze, met andere woorden *hoe* wordt het theoretische model in de praktijk vertaald in het handelen van de begeleiders. Daarom is het moeilijk te beoordelen in hoeverre De Sluis een dergelijk trainingsachtig/protocollair karakter heeft (maar aangezien het niet als zodanig beschreven is, zal er zeer waarschijnlijk niet volgens een bepaald protocol gewerkt worden). Voor het leren van bepaalde specifieke vaardigheden is het echter wel aan te bevelen volgens dergelijke protocollen te werken, bij voorkeur gestoeld op cognitief gedragstherapeutische programma's.

Voor doelgroep 3 - in de huidige vorm een te licht aanbod

Gezien de hoge negatieve uitstroom zijn we van mening dat de methode van De Sluis *in de huidige vorm* nog niet voldoende doeltreffend is bij de problematiek en hulpvraag van doelgroep 3. Onze inschatting is dat de problematiek én leeftijd van deze groepen om een intensievere begeleiding (en in sommige casussen zelfs behandeling) vraagt dan De Sluis in de huidige vorm kan bieden. De jongere jongens hebben nog opvoeding en daarnaast behandeling nodig (de zgn. *care* en *cure*), alleen begeleiding is een te lichte hulpvorm bij deze doelgroep. Voor de wat oudere jongens in deze groep (9 van de 12 zijn 17½ jaar of ouder) zou de methode van De Sluis aangepast moeten worden om deze geschikter te maken: namelijk intensievere ondersteuning bij het helpen vormgeven van het dagelijks leven van de jongen. Ook voor deze groep zou het goed zijn om volgens een protocollaire wijze vaardigheden in te trainen.

Voor doelgroep 4 - te licht aanbod

Gezien de uitsluitend negatieve uitstroom zijn we van mening dat de methode van De Sluis het minst geschikt is voor de problematiek en hulpvraag van doelgroep 4. Ook gezien de leeftijd van deze doelgroep (allen minderjarig), schatten we in dat de methode van De Sluis een te groot beroep doet op de zelfstandigheid van deze jongens. Maar het grootste punt is dat de problematiek van deze

jongens dusdanig ernstig is, dat De Sluis een te licht aanbod is. Deze jongens hebben veel intensievere hulp nodig, de vorige paragraaf laat dat ook zien bij de beschrijving van wat werkt bij deze doelgroep. Dat zijn uitsluitend zeer intensieve programma's. Deze jongens hebben zonder uitzondering nog opvoeding en mogelijk behandeling nodig.

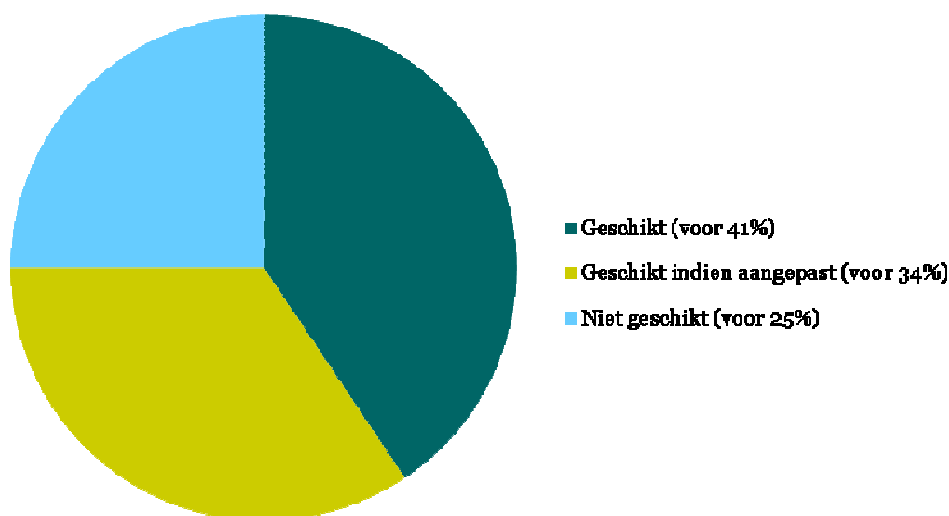
Samenvattend:

- Voor één doelgroep is de methode van De Sluis niet geschikt, namelijk doelgroep 4. Al bij de aanmelding zouden cliënten die tot deze groep behoren eruit gefilterd moeten worden en zou verwezen moeten worden naar een ander, beter passend, aanbod. Ook voor een de jongere jongens van doelgroep 3 (3 van de 12) is de methode niet geschikt. Dit betekent dat voor 8 van de 32 (25%) onderzochte dossiers de methode van De Sluis niet geschikt is.
- Voor doelgroep 2 is de methode van De Sluis het meest geschikt, dit is tevens de grootste groep en veel van de huidige cliënten zitten in deze doelgroep. Blijkbaar zijn er al ontwikkelingen dat deze groep steeds beter geselecteerd wordt bij de aanmelding. Voor 13 van de 32 (41%) onderzochte dossiers is de methode van De Sluis geschikt
- Voor de andere twee doelgroepen is de Sluis in de huidige vorm ofwel te zwaar (voor doelgroep 1) ofwel te licht (voor 9 jongens van doelgroep 3). Met de nodige aanpassingen kan de methode van De Sluis ook voor deze groepen geschikt gemaakt worden. Hiermee bedoelen we niet dat de methode zo 'opgerekt' zou moeten worden om deze voor een grotere groep geschikt te maken, dat zou een aantal werkzame elementen geweld aan doen en de methode (in theorie) juist minder effectief maken. Het betekent naar onze mening dat er voor deze groepen twee aangepaste varianten ontwikkeld moeten worden, zodat begeleiding op maat geboden kan worden. Met deze aanpassingen zou de methode van De Sluis voor nog eens 34% geschikt zijn.

Kortom, voor 75% van de onderzochte dossiers is de methode van De Sluis in theorie effectief, of met enige aanpassingen in theorie effectief te maken. Voor 25% is de methode niet geschikt, hierbij gaat het om jongens die ernstig in hun ontwikkeling beschadigd zijn, met zeer complexe, ernstige problematiek, waarvoor zeer intensieve begeleiding en behandeling noodzakelijk is.

In onderstaande grafiek is dit alles nog eens visueel weergegeven.

Geschiktheid methode voor cliënten De Sluis

3.6 Conclusies

De doelgroepen verschillen het meest in de ernst van de problematiek, hulpvraag, leeftijd en uitstroom. Voor zover er verschillen zijn in de aard van de problematiek, zeggen die vooral iets over de *ernst*: meer stoornissen in plaats van alleen problemen en een hoger aantal problemen.

Doelgroep 1 heeft de mildste problematiek en een zeer lichte zorgbehoefte. De Sluis is naar onze inschatting een te zwaar aanbod voor deze groep. Ambulante hulp bij zelfstandig gaan wonen zou voor deze doelgroep afdoende moeten zijn. De begeleiding van De Sluis in ambulante vorm (zoals nu al in het kader van nazorg geboden wordt) zou een goed alternatief voor deze groep zijn.

Veel van de huidige cliënten vallen in doelgroep 2, dit is tevens de grootste groep (13 van de 32 = 41%). Daarnaast is de negatieve uitstroom bij deze doelgroep lager dan bij doelgroep 3 en 4. Onze inschatting is dat de methode van De Sluis het beste past bij de hulpvraag van deze doelgroep. Zou de werkwijze van De Sluis uitgebreid worden door protocollaire, trainingsachtige onderdelen, gericht op het trainen van specifieke vaardigheden, dan zou dat de effectiviteit van de methode voor deze doelgroep kunnen vergroten.

Des te groter de ernst en zorgbehoefte, des te hoger de negatieve uitstroom. Des te hoger de positieve uitstroom in een doelgroep, des te beter de methode past bij de problematiek en hulpvraag van die doelgroep. En vice versa: des te hoger de negatieve uitstroom, des te minder de methode past bij die doelgroep. Gezien de hoge negatieve uitstroom zijn we van mening dat de methode van De Sluis het minst doeltreffend is bij de problematiek en hulpvraag van doelgroep 3 en 4. Onze inschatting is dat de problematiek én leeftijd van deze groepen om een intensievere begeleiding (of zelfs behandeling) vraagt dan De Sluis kan bieden.

Voor de wat oudere jongens in doelgroep 3 (9 van de 12) zou de methode van De Sluis wel geschikt zijn als deze wordt aangepast: namelijk intensievere ondersteuning bij het helpen vormgeven van het dagelijks leven van de jongen.

De Sluis krijgt een groot aantal cliënten in huis, waarvoor de methode in de huidige vorm naar onze mening niet echt geschikt is: 19 van de 32 dossiers (59%) werd ingedeeld in doelgroep 1, 3 of 4. Van deze doelgroepen hebben we geconstateerd dat ze ofwel een lichter ofwel een zwaarder hulpaanbod nodig hebben. Voor een deel van deze cliënten zou de methode van De Sluis in een aangepaste vorm een uitkomst kunnen zijn.

4 Conclusies, discussie en aanbevelingen

In dit hoofdstuk vatten we eerst de conclusies uit hoofdstuk 2 en 3 samen (§ 4.1), vervolgens leggen we een aantal aanbevelingen voor in § 4.2.

4.1 Conclusies

We presenteren de conclusies uit het onderzoek aan de hand van de drie onderzoeksvragen uit § 1.2:

1. Is de methode van De Sluis in theorie effectief?
2. Wat zijn kenmerken van de doelgroep van De Sluis en biedt de methode de hulp die volgens wetenschappelijk onderzoek passend is bij de problematiek van de doelgroep?
3. Wat is de toegevoegde waarde van het exclusief aanbieden van deze methode in de gemeente Tilburg?

1. *Is de methode van De Sluis in theorie effectief?*

We hebben in hoofdstuk 2 geconstateerd dat op het gebied van de werkzame factoren de methode van De Sluis een aantal sterke en zwakke punten bevat. De door het IVA aangedragen verbeterpunten op het gebied van de algemeen werkzame factoren (onderbouwing meerwaarde van begeleiding in de eigen stad en uitwerken van de selectie- en uitsluitingsprocedure) zijn nog niet opgevolgd, maar met relatief kleine toevoegingen en aanpassingen in de huidige methodebeschrijving kan dit opgelost worden. De uit onderzoek bekende specifieke werkzame factoren voor de aanpak van delinquentie zijn wel verwerkt in de methode.

Er zijn in de methodebeschrijving geen wetenschappelijke aanknopingspunten opgenomen die het aannemelijk maken dat de methode van De Sluis zou kunnen werken, terwijl die aanknopingspunten er wel zijn voor de vier onderliggende theorieën en modellen. Zou daaraan een heldere uitleg van de samenhang tussen de theorieën en modellen worden toegevoegd dan zou dit de theoretische effectiviteit van de methode van De Sluis verder versterken.

Vergelijking met soortgelijke interventies leert dat een relatief groot aantal van de daarin verwerkte door onderzoek bewezen werkzame ingrediënten ook zijn opgenomen in de methode van De Sluis.

Al met al kunnen we stellen dat de methode van de Sluis in theorie effectief kan zijn. Met de nadruk op *kan*, omdat het in de doorontwikkelde methodebeschrijving en handleiding nog ontbreekt aan een aantal zaken. Die aanpassingen zijn echter relatief eenvoudig aan te brengen. Zouden die verbeterpunten doorgevoerd worden, dan kunnen we volmondig ‘ja’ zeggen.

Zondermeer zijn we van mening dat de methode van De Sluis de moeite waard is om verder te ontwikkelen. Het beoordelen van een methode op (theoretische) effectiviteit kan als aanjager werken om een methode verder te verbeteren. Het zou onterecht zijn om te denken dat een methode waarbij nog de nodige verbeterpunten aangestipt worden, niet goed is. Het belang van het zoeken naar ‘evidence’ voor werkzame bestanddelen in een methode is juist dat het aanknopingspunten biedt om die methode verder te verbeteren.

2. Wat zijn kenmerken van de doelgroep van De Sluis en biedt de methode de hulp die volgens wetenschappelijk onderzoek passend is bij de problematiek van de doelgroep?

In hoofdstuk 3 hebben we een analyse gemaakt van de cliëntenpopulatie van De Sluis. Daarvoor werden 32 dossiers van huidige en vroegere cliënten doorgenomen en gesorteerd in vier doelgroepen. De cliënten in de doelgroepen hadden vooral overeenkomsten op het gebied van de ernst van de problematiek, leeftijd en hulpvraag. De vier groepen laten een oplopende ernst en zorgbehoefte zien, waarbij de ernst en zorgbehoefte het lichtst is bij doelgroep 1 en het zwaarst bij doelgroep 4.

De methode van de Sluis in de huidige vorm is naar onze inschatting een te zwaar aanbod voor doelgroep 1, ambulante hulp bij zelfstandig gaan wonen zou voor deze doelgroep afdoende moeten zijn. De begeleiding van De Sluis in ambulante vorm (zoals nu al in het kader van nazorg geboden wordt) zou een goed alternatief voor deze groep zijn.

Veel van de huidige cliënten vallen in doelgroep 2, dit is tevens de grootste groep (41%). Onze inschatting is dat de methode van De Sluis het beste past bij de hulpvraag van deze doelgroep. De cliënten in deze groep hebben vooral een hulpvraag op het gebied van het leren van praktische en sociale vaardigheden. Hun problematiek wordt gekenmerkt door een mix van kindeigen problemen en problemen in het gezin van herkomst en de omgeving, maar de ernst daarvan is niet dusdanig dat een intensief behandeltraject nog nodig is. Zou de werkwijze van De Sluis uitgebreid worden door protocollaire, trainingsachtige onderdelen, gericht op het trainen van specifieke vaardigheden, dan zou dat de effectiviteit van de methode voor deze doelgroep kunnen vergroten.

De methode van De Sluis is naar onze mening het minst doeltreffend bij de problematiek en hulpvraag van doelgroep 3 en 4. Onze inschatting is dat de problematiek én leeftijd van deze groepen om een intensievere begeleiding (of zelfs behandeling) vraagt dan De Sluis kan bieden. Voor de wat oudere jongens in doelgroep 3 (9 van de 12) zou de methode van De Sluis wellicht wel geschikt zijn als deze wordt aangepast: namelijk intensievere ondersteuning bij het helpen vormgeven van het dagelijks leven van de jongen.

Samenvattend kan geconcludeerd worden dat de methode van De Sluis in de huidige vorm geschikt is voor 41% van de onderzochte dossiers, voor 34% zou de methode wel geschikt gemaakt kunnen worden. Voor in totaal 75% van de cliënten is de methode van De Sluis in theorie effectief, of met enige aanpassingen effectief te maken. Voor 25% is de methode niet geschikt.

3. Wat is de toegevoegde waarde van het exclusief aanbieden van deze methode in de gemeente Tilburg?

Uit het literatuuronderzoek hebben we wetenschappelijk bewijs gevonden voor de meerwaarde van begeleiding van de doelgroep in de eigen stad. Uit onderzoek is gebleken dat het niet alleen effectief is om een interventie in de sociale omgeving te bieden, maar ook dat hulp in de eigen leefomgeving het beste is.

4.2 Aanbevelingen

Op basis van de voorgaande conclusies komen we tot de volgende aanbevelingen:

1. Uit het literatuuronderzoek is gebleken dat de methode van de Sluis in theorie effectief kan zijn. Nu is het alleen nog zaak de volgende verbeterpunten door te voeren in de methodebeschrijving en handleiding (zie daarvoor ook hoofdstuk 2):
 - Haal onderzoeken naar de verschillende theorieën en modellen aan die aannames met betrekking tot de effectiviteit van De Sluis staven.
 - Beschrijf hoe de vier verschillende modellen en benaderingen een samenhangend geheel vormen.
 - Onderbouw de meerwaarde van begeleiding van de doelgroep in de eigen stad met de in dit rapport genoemde onderzoeken.
 - Bak de doelgroep duidelijker af (zie hiervoor hoofdstuk 3)
 - Beschrijf de selectieprocedure duidelijker in de handleiding (intake).
 - Beschrijf duidelijker de uitsluitingscriteria en de uitsluitingsprocedure.
2. Versterk de handleiding van De Sluis door deze uit te breiden met protocollaire, trainingsachtige onderdelen (bij voorkeur gestoeld op cognitief gedragstherapeutische principes), gericht op het trainen van specifieke vaardigheden.
3. In hoofdstuk 3 hebben we gezien dat De Sluis een te brede doelgroep bedient; voor slechts 41% is het een theorie effectief aanbod. En voor nog eens 34% van de onderzochte dossiers is het aanbod mogelijk in theorie effectief te maken, als de methode wordt uitgebreid met varianten die beter tegemoet komen aan de hulpvragen van de betreffende cliënten. Blijft er 25% over voor wie de methode niet effectief is en dat zeer waarschijnlijk ook niet te maken is (omdat die cliënten dermate complexe en ernstige problemen hebben dat zij zeer intensieve zorg en/of behandeling nodig hebben). Het is daarom nodig de intakeprocedure en intakecriteria zodanig aan te scherpen dat voor de methode in de huidige vorm alleen nog jongens opgenomen worden die passen in doelgroep 2. Gebruik hiervoor o.a. het classificatiesysteem (CAP-J) dat ook voor de doelgroepenanalyse is gebruikt: dit geeft eenduidige beschrijvingen en helpt helder te krijgen wat de specifieke kenmerken van de beoogde doelgroep zijn. Daarnaast is het aan te bevelen alleen nog jongens aan te nemen van 17 jaar en ouder. Gezien de leeftijdsopbouw van de vier doelgroepen zou leeftijd wel eens een belangrijke indicator kunnen zijn voor de geschiktheid van het aanbod. Voor jongens die jonger zijn doet de werkwijze van De Sluis wellicht een te groot beroep op hun mate van zelfstandigheid.
4. Voor de overige 59% is het hulpaanbod van De Sluis geen goede match met hun problemen en hulpvraag. De vraag is vervolgens of er binnen de gemeente of regio ander hulpaanbod voorhanden is dat wel geschikt is voor één van de andere doelgroepen. Ons advies is dit te onderzoeken, zodat duidelijk wordt waar 'witte vlekken' in het hulpaanbod zijn. Zolang dit niet duidelijk is en/of er geen beter alternatief is, zullen ook de cliënten uit de andere doelgroepen een beroep blijven doen op het hulpaanbod van De Sluis. En dat lijkt ons een onwenselijke situatie.
5. Zodra de 'witte vlekken' in het hulpaanbod duidelijk zijn, kan een plan gemaakt worden om die 'gaten te vullen'. Het kan bijvoorbeeld nodig zijn om het huidige hulpaanbod zodanig uit te

breiden dat ook die andere doelgroepen geholpen kunnen worden. De methode van De Sluis zodanig aanpassen dat deze voor een bredere groep geschikt is, heeft naar onze mening geen zin (daarmee zou een aantal *What Works* criteria geweld aangedaan moeten worden en dus ook de effectiviteit worden verminderd). Wat wel zinvol zou zijn is het ontwikkelen van twee varianten op basis van de huidige methode, zodat op maat een passende variant geboden kan worden en een bredere groep dan alleen doelgroep 2 begeleid kan worden. Voor doelgroep 1 zou een ambulante variant geschikt zijn; dit wordt nu al als nazorg geboden dus in feite hoeft hier niets nieuws voor ontwikkeld te worden. Voor de oudere jongens in doelgroep 3 zou een intensievere variant (met veel aandacht voor het opbouwen van een dagelijkse structuur) nodig zijn.

6. Indien er geen ‘witte vlekken’ blijken te zijn, met andere woorden er is geschikt hulpaanbod voorhanden maar de cliënten komen niet op de juiste plek, scherp dan het verwijzings-/toeleidingsbeleid aan, zodat vraag en aanbod beter en sneller gekoppeld worden.

De voorgaande aanbevelingen hebben betrekking op het versterken van de theoretische effectiviteit. Als dat eenmaal gebeurd is, wil het echter nog niet zeggen dat de methode ook daadwerkelijk effectief is. Daar zijn vervolgstappen voor nodig (daarom nog wat aanvullende aanbevelingen):

7. Bevorder dat de begeleiders van De Sluis de methode gaan uitvoeren zoals deze bedoeld is (oftewel bevorder de ‘methode-integriteit’). Door middel van trainingen, supervisie, casuïstiekbesprekingen, et cetera.
8. Als de methode eenmaal wordt uitgevoerd zoals deze bedoeld is, kan er onderzoek gedaan worden naar de daadwerkelijke effectiviteit (met voor- en nametingen bij een experimentele en controlegroep).
9. Wanneer er zicht is op de ‘echte’ effectiviteit, kan pas echt gewerkt worden aan het verbeteren van de methode: de onderdelen die niet effectief blijken te zijn kunnen dan aangepast en nogmaals onderzocht worden. Zo ontstaat een proces van meten en verbeteren waardoor een methode steeds verder verbeterd kan worden.

Literatuur

- Balogh, L., & Bruinsma, M. (2009). *Evaluatie Terugkeervoorziening De Sluis*. Tilburg: IVA.
- Boendermaker, L., & Ince, D. (2008). Effectieve interventies tegen jeugd delinquentie. *Jeugd en Co Kennis*, 2 (4), 26-38.
- Brons, D., Hilhorst, N., & Willemsen, F. (Red.). (2008). *Het kennisfundament t.b.v. de aanpak van criminele Marokkaanse jongeren*. Den Haag: WODC.
- Heemskerk, I. (2010). *Handleiding voor begeleiders (Deel 2). De Sluis - Begeleid wonen en werken aan een delictvrije toekomst*. Tilburg: Avans Hogeschool/RIBW Midden-Brabant.
- Heemskerk, I. (2010). *Methodebeschrijving (Deel 1). De Sluis - Begeleid wonen en werken aan een delictvrije toekomst*. Tilburg: Avans Hogeschool/RIBW Midden-Brabant.
- Konijn, C., Bruinsma, W., Lekkerkerker, L., Eijgenraam, K., Steege, M. v., & Oudhof, M. (2009). *Classificatiesysteem voor de aard van de problematiek van cliënten in de jeugdzorg*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Menger, A., & Krechtig, L. (2006). *Het delict als maatstaf: methodiek voor werken in gedwongen kader* (2^e herziene druk ed.). Amsterdam: SWP Uitgeverij.
- Nellis, A., & Hooks Wayman, R. (2009). *Back on Track: Supporting Youth Reentry from Out-of-Home Placement to the Community*. Washington: Youth Reentry Taskforce.
- Petersilia, J. (2004). What Works in Prisoner Reentry? Reviewing and Questioning the Evidence. *Federal Probation*, 62(2), 4-8.
- Swildens, W., Busschbach, J. v., Michon, H., & Kroon, H. (2006). Individuele Rehabilitatiebenadering (IRB) bij ernstige psychiatrische stoornissen: effect op revalidatiedoelen en kwaliteit van leven. In *Jaarboek voor psychotherapie 2007-2008* (pp. 335-352). Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Veen, van der, I., & Dekkers, L. (2005). *Handboek Work-Wise: een integraal arbeidstoeleidend programma voor jongeren met een justitiële straf of maatregel*. Zutphen: Work Wise Nederland.
- Vogelvang, B. (2008). *Nieuwe perspectieven bij terugkeer. Hulp voor jongeren na vrijheidsbeneming. Theoriehandleiding*. Woerden/Amsterdam: Van Montfoort/Spirit.
- Vogelvang, B. (2009). Een sterk verhaal. Over de invloed van reclasseringswerkers op het stoppen van criminaliteit na detentie. *Lectorale rede*. Avans Hogeschool, Expertisecentrum Veiligheid, lectoraat Reclassering en Veiligheidsbeleid.

Overige bronnen

<http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/recidive/erkenningscommissie-gedragsinterventies/uitkomsten-beoordelingen-erkenningscommissie#anker-erkend>

Overzicht erkende gedragsinterventies voor jongeren.

www.nji.nl:

Databank jeugdinterventies

Dossier Delinquentie

Dossier Gedragsstoornissen

Bijlagen

Bijlage 1. Formulier doelgroepenanalyse	46
Bijlage 2. Assen, groepen en categorieën uit CAP-J	48

Bijlage 1. Formulier doelgroepenanalyse

A. ACHTERGRONDINFORMATIE VAN DE JEUGDIGE		
Geslacht: jongen / meisje	Leeftijd (jr;mnd):	Etniciteit:
Gezinssamenstelling:		

B. VERZAMELEN EN ORDENEN VAN INFORMATIE			
	Problemen en sterke kanten	Hulpvragen	Gewenste uitkomsten
Psychosociaal functioneren jeugdige			
Lichamelijke gezondheid, aan lichaam gebonden functioneren jeugdige			
Vaardigheden en cognitieve ontwikkeling jeugdige			
Gezin en opvoeding			
Jeugdige en omgeving			

C. KERN PROBLEMATIEK EN HULPVRAAG (kernachtige samenvatting van deel B)

D. HULPVERLENINGSGESCHIEDENIS VAN DE JEUGDIGE		
	Periode	Omschrijving zorg
1.	----- - Heden	Omschrijf hier de huidige zorg:
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		
8.		
9.		
10.		

Bijlage 2. Assen, groepen en categorieën uit CAP-J

In deze bijlage is de inhoudsopgave van het Classificatiesysteem Aard Problematiek Jeugdzorg (CAP-J) opgenomen. De volledige beschrijvingen zijn te vinden in Konijn, C., W. Bruinsma, L. Lekkerkerker, K. Eijgenraam, M. van der Steege en M. Oudhof (2009). *Classificatiesysteem voor de aard van de problematiek van cliënten in de jeugdzorg*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

As A Psychosociaal functioneren jeugdige

Groep A100 Emotionele problemen

A101	Introvert gedrag
A102	Angstproblemen
A103	Stemmingsproblemen

Groep A200 Gedragsproblemen

A201	Druk en impulsief gedrag
A202	Opstandig gedrag en/of antisociaal gedrag

Groep A300 Problemen in de persoonlijkheid(sontwikkeling) en identiteit(sontwikkeling)

A301	Problemen met de competentiebeleving
A302	Problemen in de gewetensvorming/morele ontwikkeling
A303	Identiteitsproblemen

Groep A400 Gebruik van middelen/verslaving

A401	Problematisch gebruik van alcohol
A402	Problematisch gebruik van amfetamine
A403	Problematisch gebruik van cafeïne
A404	Problematisch gebruik van cannabis
A405	Problematisch gebruik van cocaïne
A406	Problematisch gebruik van (synthetische of natuurlijke) stoffen die hallucinaties opwekken zoals LSD, XTC en paddo's
A407	Problematisch gebruik van een vluchtige stof
A408	Problematisch gebruik van nicotine
A409	Problematisch gebruik van overige middelen
A410	Problematisch afhankelijkheidsgedrag niet aan middelen gerelateerd

Groep A900 Overige psychosociale problemen jeugdige

A901	Problemen bij de verwerking van ingrijpende gebeurtenissen
A902	Overmatige stress
A903	Automutilatie
A904	Andere problemen psychosociaal functioneren jeugdige

As B **Lichamelijke gezondheid, aan lichaam gebonden functioneren jeugdige**

Groep B100 **Lichamelijke ziekte, aandoening of handicap**

B101	Gehoorandoeningen
B102	Oogaandoeningen
B103	Spraakaandoening
B104	Motorische handicap
B105	(Chronische) lichamelijke ziekte

Groep B200 **Gebrekkige zelfverzorging, zelfhygiëne, ongezonde levenswijze**

B201	Problemen met zelfverzorging en zelfhygiëne
B202	Ongezonde levenswijze
B203	Overgewicht

Groep B300 **Aan lichamelijke functies gerelateerde klachten**

B301	Lichamelijke klachten
B302	Voedings-/eetproblemen
B303	Zindelijkheidsproblemen
B304	Slaapproblemen
B305	Groeioproblemen
B306	Onverklaarbare lichamelijke klachten

Groep B900 **Overige problemen lichamelijke gezondheid, aan lichaam gebonden functioneren jeugdige**

B901	Andere problemen lichamelijke gezondheid, aan lichaam gebonden functioneren jeugdige
------	--

As C **Vaardigheden en cognitieve ontwikkeling jeugdige**

Groep C100 **Problemen in de cognitieve ontwikkeling**

C101	Problemen met schoolprestaties/leerproblemen
C102	Aandachtsproblemen
C103	Problemen verbandhoudend met hoogbegaafdheid
C104	Problemen met het sociaal aanpassingsvermogen

Groep C200 **Problemen met vaardigheden**

C201	Sociale vaardigheidsproblemen
------	-------------------------------

Groep C900 Overige problemen vaardigheden en cognitieve ontwikkeling

- C901 Andere problemen cognitieve ontwikkeling jeugdige
C902 Andere problemen vaardigheden jeugdige

As D Gezin en opvoeding**Groep D100 Ontoereikende kwaliteiten van de opvoeding**

- D101 Ontoereikende opvoedingsvaardigheden
D102 Problemen met ondersteuning, verzorging en bescherming kinderen
D103 Pedagogische onwil
D104 Onenigheid tussen ouders over opvoedingsaanpak
D105 Problematische gezinscommunicatie

Groep D200 Problemen in de ouder-kindrelatie

- D201 Gebrek aan warmte in ouder-kindrelatie
D202 Symbiotische relatie tussen ouder en jeugdige
D203 Jeugdige in de rol van ouder (parentificatie)
D204 Vijandigheid tegen of zondebok maken van jeugdige door de ouder
D205 Problemen in de loyaliteit van jeugdige naar ouder
D206 Problemen in de hechting van jeugdige aan ouder
D207 Generatieconflict
D208 Problemen door religieuze en/of culturele verschillen tussen ouder en jeugdige
D209 Mishandeling ouder door jeugdige
D210 Jeugdige weggelopen van huis
D211 Jeugdige weggestuurd door ouders

Groep D300 Verwaarlozing, lichamelijke/psychische mishandeling, incest, seksueel misbruik van de jeugdige in het gezin

- D301 Jeugdige slachtoffer verwaarlozing
D302 Jeugdige slachtoffer mishandeling
D303 Jeugdige slachtoffer seksueel misbruik

Groep D400 Instabiele opvoedingssituatie

- D401 Problemen bij scheiding ouders
D402 Problemen met omgangsregeling
D403 Problemen met gezagsrelaties
D404 Problemen die gepaard gaan met het samengaan van twee gezinnen/samengestelde gezinnen
D405 Problematische relatie tussen ouders
D406 Problematische relatie jeugdige met partner opvoeder
D407 Problematische relatie (stief)broers/zussen

Groep D500 Problemen van ouder

D501	Negatieve jeugdervaring/traumatische ervaring ouder
D502	Problemen met werkloosheid ouder
D503	Problemen bij zwangerschap of bevalling
D504	Moeilijke start ouderschap
D505	Gezondheidsproblemen of handicap/invaliditeit ouder
D506	Antisociaal gedrag ouder
D507	Gebruik van middelen/verslaving ouder
D508	Pleger seksueel misbruik
D509	Overmatige stress ouder
D510	Psychische/psychiatrische problematiek ouder

Groep D600 Problemen van ander gezinslid

D601	Gezondheidsproblemen of handicap/invaliditeit ander gezinslid
D602	Antisociaal gedrag ander gezinslid
D603	Gebruik van middelen/verslaving ander gezinslid
D604	Psychische/psychiatrische problematiek ander gezinslid

Groep D700 Problemen in het sociaal netwerk gezin

D701	Problemen in de familierelaties (niet het gezin)
D702	Gebrekkig sociaal netwerk gezin

Groep D800 Problemen in omstandigheden gezin

D801	Problemen met huisvesting
D802	Financiële problemen
D803	Problemen met hulpverleners of (vertegenwoordigers van) instanties
D804	Problematische maatschappelijke positie gezin als gevolg van migratie

Groep D900 Overige problemen gezin en opvoeding

D901	Andere problemen gezin en opvoeding
------	-------------------------------------

As E Jeugdige en omgeving**Groep E100 Problemen op speelzaal, school of werk**

E101	Problematische relatie met leerkracht, werkgever of leidinggevende/problemen met hiërarchische relatie
E102	Problematische relatie met medeleerlingen, collega's of groepsleden
E103	Motivatieproblemen op school of werk (onder andere spijbelen)
E104	Van school gestuurd
E105	Problemen met school-, studie- of beroepskeuze of vakkenpakket
E106	Problemen met werkloosheid jeugdige
E107	Problemen met speelzaal, schoolorganisatie of onderwijsstijl, arbeidsorganisatie

Groep E200 *Problemen met relaties, vrienden, sociaal netwerk en vrije tijd*

E201	Problemen met vrijetijdsbesteding
E202	Problemen met verliefdheid/liefde en relaties
E203	Problematische relatie met leeftijdgenoten (onder andere gepest worden buiten school/werk)
E204	Gebrekkig sociaal netwerk jeugdige
E205	Risicovolle vriendenkring (antisociaal gedrag, gebruik middelen)

Groep E300 *Problemen in omstandigheden jeugdige*

E301	Problemen met zelfstandige huisvesting jeugdige
E302	Financiële problemen jeugdige
E303	Problemen van jeugdige met hulpverleners of (vertegenwoordigers van) instanties
E304	Problematische maatschappelijke positie jeugdige (onder meer als gevolg van migratie)
E305	Problemen jeugdige met justitiële instanties

Groep E900 *Overige problemen omgeving jeugdige*

E901	Andere problemen jeugdige en omgeving
------	---------------------------------------

Het Nederlands Jeugdinstituut

Het Nederlands Jeugdinstituut is het landelijk kennisinstituut voor jeugd- en opvoedingsvraagstukken. Het werkterrein van het Nederlands Jeugdinstituut strekt zich uit van de jeugdgezondheidszorg, opvang, educatie en jeugdwelzijn tot opvoedingsondersteuning, jeugdzorg en jeugdbescherming evenals aangrenzende werkvelden als onderwijs, justitie en internationale jongerenprojecten.

Missie

De bestaansgrond van het Nederlands Jeugdinstituut ligt in het streven naar een gezonde ontwikkeling van jeugdigen, en verbetering van de sociale en pedagogische kwaliteit van hun leefomgeving. Om dat te kunnen bereiken is kennis nodig. Kennis waarmee de kwaliteit en effectiviteit van de jeugd- en opvoedingssector kan verbeteren. Kennis van de normale ontwikkeling en opvoeding van jeugdigen, preventie en behandeling van opvoedings- en opgroei problemen, effectieve werkwijzen en programma's, professionalisering en stelsel- en ketenvraagstukken. Het Nederlands Jeugdinstituut ontwikkelt, beheert en implementeert die kennis.

Doelgroep

Het Nederlands Jeugdinstituut werkt voor beleidsmakers, staffunctionarissen en beroepskrachten in de sector jeugd en opvoeding. Wij maken kennis beschikbaar voor de praktijk, maar genereren ook kennisvragen vanuit de praktijk. Op die manier wordt een kenniscyclus georganiseerd, die de jeugdsector helpt het probleemoplossend vermogen te vergroten en de kwaliteit en effectiviteit van de dienstverlening te verbeteren.

Producten

Het werk van het Nederlands Jeugdinstituut resulteert in uiteenlopende producten zoals een infolijn, websites, tijdschriften, e-zines, databanken, themadossiers, factsheets, diverse ontwikkelings- en onderzoeksproducten, trainingen, congressen en adviezen.

Meer weten?

Met vragen over het Nederlands Jeugdinstituut of zijn beleidsterreinen kunt u op werkdagen van 9 tot 13 uur terecht bij onze Infolijn, telefoon (030) 230 65 64 of via e-mail info@nji.nl.

Voor de meest actuele informatie: www.nederlandsjeugdinstituut.nl.